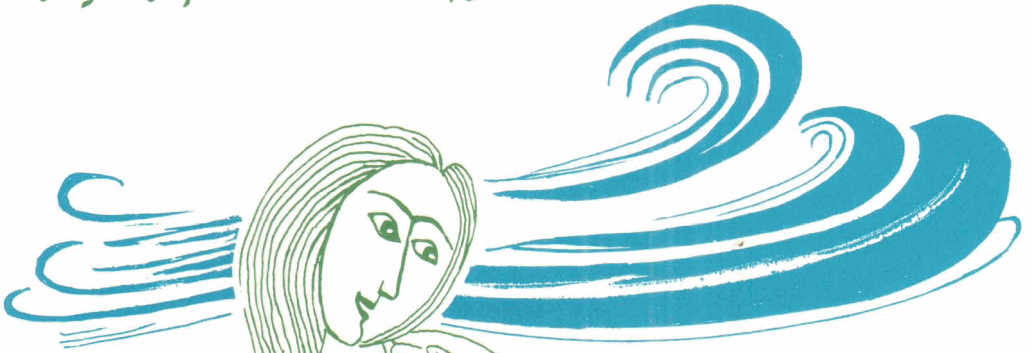

ВОЛОДИМИР БАРАГУРА

ЗУСТРІЧ З РУСАЛКОЮ У ХВИЛЯХ ОКЕАНУ

*крихти з мого життя-
дійсність і вигадка*

VOLODYMYR BARAHURA

**AN ENCOUNTER WITH A MERMAID
IN THE WAVES OF THE OCEAN**

Episodes from my life — reality and fiction

Cover by BOHDAN TYTLA

“SVOBODA” PRESS

1996

ВОЛОДИМИР БАРАГУРА

ЗУСТРІЧ З РУСАЛКОЮ У ХВИЛЯХ ОКЕАНУ

Крихти з мого життя — дійсність і вигадка

Обкладинку виконав БОГДАН ТИТЛА

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА“

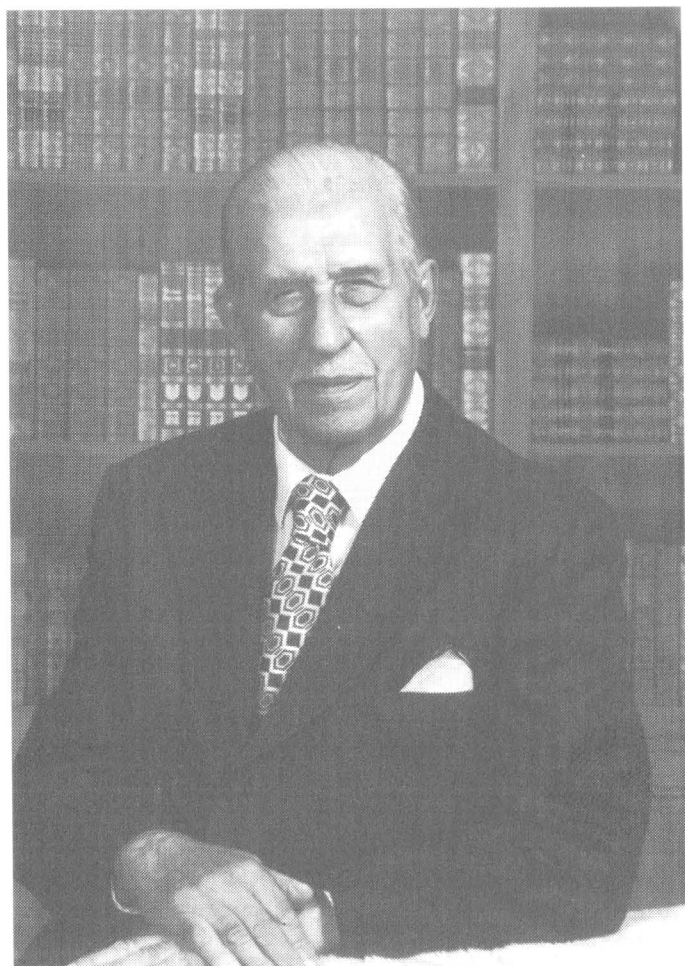
1996

Printed in USA.

“Svoboda” — 30 Montgomery Street, Jersey City, NJ 07302

**Володимир Богдан Дмитро
БАРАГУРА**

Автор

ПРО АВТОРА

Володимир Богдан Дмитро Барагура народився 8-го листопада 1910 р. в Немирові, Західня Україна в сім'ї судового урядовця. Після закінчення початкової школи в рідному містечку став учнем української гімназії „Рідна Школа“ в Яворові в 1922—28 роках. Ступінь магістра філософії в ділянці слов'янської філології здобув у 1934 році. В 1936—39 рр. учителював у гімназіях в Стрию та в Яворові.

Педагог, журналіст-публіцист, редактор і письменник. Автор численних статей, есеїв, оглядів, рецензій, доповідів на літературні, виховні та загально-громадські теми. Вже в студентських часах став співробітником різних газет і журналів — „Новий Час“, „Нова Зоря“, „Життя і Знання“, „Рідна Мова“, „Наша Культура“. Як член „Гуртка Студентів Україністів“ познайомився з поетами Б. Антоничем і Р. Завадовичем, ред. Іваном Дурбаком та ред. видань для дітей Б. Гошовським. Задебютував у „Малих Друзях“, згодом став співробітником в „Дорозі“, „Юнаку“, „На Варті“, „Крилатих“, а від 1954р. спільно з ред. Б. Гошовським та Р. Завадовичем почав редагувати журнал для дітей „Веселка“, видання УНС — „Свобода“.

На пості редактора „Веселки“ працював 40 років.

Під час перебування на вчительській практиці в Стрию написав польською мовою методично-педагогічний довідник „Виховання в інтернаті“, який вийшов пробним виданням у „Львівській Педагогічній Бібліотеці“, а згодом українською мовою в „Українському Видавництві Краків-Львів“ з додатком розділу про українські бурси в давніх часах. Це циклостильне видання за редакцією д-ра М. Шлемкевича служило посібником для виховання у гуртожитках середніх шкіл під час німецької окупації.

Журналістично-публіцистичну діяльність продовжував під час Другої світової війни на еміграції в Кракові („Краківські Вісті“), згодом у Львові („Українські Вісті“ та в агентстві „Телепрес“ і в пресовому відділі „Українського Допомогового Комітету під керівництвом д-ра Богдана Галайчука, а на скитальщині в „Неділі“ редактора Геннадія Которовича.

Першою студентською спробою був есей п. з. „Микола Хвильовий“. Згодом став автором кількох книжкових публікацій з теорії літератури — „Суть і завдання літературної критики“, „Ідея і форма літературного твору“, „Літературна творчість у світлі психоа-

налізи“, „Психологічні основи успіху літературного твору“, методичного поради́ника „Веселка в школі“. Це були здебільша есеї, друковані в журналах, а потім перевидані книжковими відбитками.

Двома накладами (1954 і 1980 рр.) вийшла його збірка історичних і біографічних оповідань для дітей старшого віку й юнацтва „Меч і книга“ з ілюстраціями П. Андрусєва й М. Михалєвича, збірка спогадів із дитячих та гімназійних часів „Калиновий міст“ з ілюстраціями З. Онишкевича та спогади зі студентських часів у Львові в 1928 — 34 рр. „Як я став журналістом“ з численними фотами з студентського життя та з довоєнного Львова.

В. Барагура є автором есеїв „Чверть століття Веселки“, „Дитина та її література“, „Автор і дитина“, „Ілюстратор і дитина“, „Книжка шукає читача чи навпаки“, „Чому Івась не читає?“, „Сучасне й майбутнє „Веселки“, „Дитячі журнали на еміграції“ та багатьох оглядів і рецензій на писання інших авторів.

Автор отримав кілька літературних відзначень і нагород, а саме за „Меч і книгу“, „Калиновий міст“, „Направлену кривду“ та за „Витязя лицарського турніру“.

Мав кілька авторських вечорів у Нью Йорку, Чикаго, Філадельфії, Балтімор, Клівленді, Торонто, Флориді.

Опрацював та висловив і опублікував кілька важливіших доповідей про Романа Завадовича, Катерину Перелісну, Вадима Лєсича, Оксану Лятуринську, Тараса Шевченка, Галину Мазєну, проф. д-ра В. Жилу.

Зредагував шість випусків дитячих книжок у „Бібліотеці Веселки“. Послужив матеріалами авторці есею про українську дитячу літературу Христині Винар до міжнародного англomовного журналу „Федрус“, присвяченого світовій дитячій літературі.

Журнал вийшов заходами Farleigh Dickinson University, Rutherford, NJ.

Автор є членом Об'єднання Працівників Літератури для Дітей і Молоді, Спілки Українських Журналістів, Літературно-мистецького Клубу, Пласту, Українського Народного Союзу, Об'єднання Сеньйорів УНС, Сеньйорського Клубу „Самопоміч“.

Його збірка „Меч і Книга“ появилася останньо високим накладом в Україні завдяки меценатці дитячих видань Марії Крижанівській з Рочестеру, Н.Й.

Автор згаданий у кількох українських, американських та міжнародних біо-бібліографічних довідниках — як теж в українських енциклопедіях.

Остання його збірка „Зустріч з русалкою у хвилях океану“, це „лебединий спів“ автора.

ПОВЕРНУТИЙ ЛИСТ

Здавалося б, лист — річ буденна... Клаптик записаного паперу, вкладений у конверт. Папір може бути звичайний, або люксовий, може бути білий, або кольоровий, гладкий або оздоблений орнаментом. А все таки лист у своїй фізичній природі – тільки клаптик паперу.

Лист набирає духовости, оживає, коли людина заповнить його змістом, надхне його думками, почуваннями, враженнями, коли він дістанеться до рук адресата й той відкриє його та познайомиться з його змістом. Тоді лист стає важливим чинником у взаєминах поміж людьми і засобом порозуміння.

Зміст листа може бути благодійний, байдужий, може бути приємний, радісний, але й може бути носієм смутку, вістуном нещастя, турботи, може докорінно змінити долю людини, рішити про дальший хід її життя. І так, вкладений у конверт клаптик записаного паперу стає невід'ємною складовою частиною життя.

Хоч ми застановилися на хвилину над суттю листа в його фізичному й духовому аспектах і над його ролю в житті людини, то подія, яка є темою цього оповідання, не почалася листом...

* * *

Був погідний, соняшний, гарячий день одного з літніх вакаційних місяців. Головна артерія, „корсо“ Крем'янця на Волині, вулиця Широка, була майже опустіла. Лиш де-не-де подибувалися прохожі, які, полагодивши орудки, негайно шукали захисту від спеки в садках, альтанах, затінених скверах, чи під дахами старовинних міщанських і шляхетських дімків з ганками, підпертими різьбленими стовпцями. Гамірно було в „пивних“, у каварнях, цукернях з морозивом і содовою водою та хлібним квасом, улюбленим волинським охолоджувальним напоєм. Дехто шукав прохолоди й розваги в кінах, молодь вирушила на пляж над лівиноводною Іквою, що пропливає ген поза окраїнами міста. Їхали туди фіякрами, велосипедами, а кого не стати на такі вибагливі засоби комунікації, той чимчикував пішки, збиваючи ноги на „котячих лобах“, круглих камінних брилах, якими були викладені вулиці волинських міст.

У цю спекотливу днину вибоїстим тротуаром вулиці Широкої проходили два студенти. Один, це Володя, студент третього року філософського факультету Львівського університету, другий Славко, його колега з гімназійних часів, слухач права Віленського університету. Він проживав у Крем'янці, де його батько був керівником канцелярії крем'янецького староства. Батьки Славка жили в гарному домі урядничої колонії і тут гостював під час вакацій Володя.

Вакаційний час у Крем'янці Володя проводив приємно. Ходив із Славком на пляж, грав у крем'янецькій футбольній команді, навіть виїздив на товариські змагання до недалекого історичного містечка Вишнівця, відбув із Славком пішки прощу до Почаєва. Тут із паломниками звидів підземну церкву, печери з подобами святих на стінах і бачив їхні мощі в скляних криптах, за п'ятдесят грошів пив цілющу воду з джерельця, а за двадцять п'ять грошів гриз велетенську скельну брилу, щоб „зуби не боліли“. У почаївських „пивних“ увечорі за кухлем місцевого пива „Козел“, виробленому на славетному волинському хмелєві, плянтації якого були відомі на всю Україну, слухав волинських пісень під акомпаньямент гітари, або акордеону.

У вільні хвилини писав до львівського „Нового Часу“ репортажі й посилав дописи про українське життя на Волині з власних спостережень, або на підставі матеріалів із „Української Ниви“, проурядової газети українською мовою, яка заступала політичну лінію українсько-польської співпраці в концепції волинського воєводи Генрика Юзефського. Найбільше цікавили Володю волинські церковно-релігійні питання, зокрема українізація Православної Церкви, до якої польські урядові чинники офіційно ставилися стримано, але на ділі сприяли українізації, бо вона відтягала увагу українського населення Волині від політичних проблем, зокрема від галицьких націоналістично-революційних впливів і від Комуністичної Партії Західньої України, яка була тоді доволі популярна. З другого боку українізація Православної Церкви давала місцевому населенню оману політичної свободи, яку поляки заперечували.

Про цю ідилістично-буколістичну українсько-польську атмосферу львівський гумористичний журнал „Комар“ писав:

*В волинській тихій стороні,
Там була кобза на стіні,
Тепер ні кобзи, ні стіни,
Ні тихої, ні сторони...*

Володя подивляв завзяття волинських селян, з яким вони добивалися від церковної влади в Крем'янецькій Консисторії й у Ми-

трополита Дениса Валединського в Варшаві, щоб заступити чорно-сотенних батюшок-кацапів, часто бувших царських офіцерів, вихованими в варшавській Православній Теології молодими священиками, свідомими українцями, які відправляли Богослужбу, проповідували й навчали релігію в школах українською мовою.

* * *

Цього року завдяки Славковому батькові Володя отримав працю — готувати статистичні дані для міністерства хліборобства в Варшаві. Це продовжувало його перебування в Крем'янці.

Володя був високий, худий, стрункий, засмалений від сонця, з чорним, гладко зачесаним „взад голови“ волоссям. Літня спортова сорочка з викладним коміром („Словацького“) була для прохолоди розстібнута з горішнього гудзика. Славко — повний контраст до Володі: низький, широкоплечий блондин із наскірком обличчя вразливим на сонце. Одягнений був теж легко, по спортовому. Обидва студенти, обтираючи піт із чола, гуторили жваво.

Раптом Володя спотикнувся на нерівності тротуарної плитки й кумедно підстрибнув. Намагаючися втримати рівновагу, носком правого черевика вдарив себе в кістку лівої ноги. Обидва хлопці зареготали, а Володя став ще й підскакувати на одній нозі, буцімто зазнав поважнішого контуження.

На цю кумедну сцену проходила попри студентів молода пані. Зауваживши пригоду Володі, вона на мент зупинилася й собі засміялася, переконавшись, що Володя вдає буцімто пошкоджений.

Славко поздоровив молоду пані — знак, що вона його знайома. Пані кивнула головою, усміхнулася й пішла своєю дорогою. Хоч ця несподівана зустріч тривала одну мить, проте Володя добре приглянувся молодій вродливці. Вона була середнього росту, дрібної будови, блондинка з синіми очима. Вдягнена була в легеньку квітчасту сукенку, широкий солom'яний капелюх захороняв від соняшних променів її біле, дрібне личко. На руках мала білі полотняні рукавички.

— Чому ти не затримав цієї вродливки і не познайомив мене з нею? — з жалем і докором озвався Володя.

— Я й не думав, що вона „впала тобі в око“. Майже її не знаю. Вона наша сусідка по вулиці і раз якось я з нею випадково познайомився. З того часу поздоровляю її.

— Другим разом обов'язково представ мене. А хто вона така? — допитувався Володя.

— Забагато про неї не знаю. Називається Аня Сацюк. Кажуть, дуже молодою вийшла заміж за батюшку й рано повдовіла.

— О, це щось особливе! — вигукнув Володя. — Інтересна вдовичка.

— Але вона не для тебе, студента. По-перше, вона старша від тебе, по-друге, вона багата, по-третє, коло неї крутяться кількох поважних панів на добрих становищах і, мабуть, вона більше зацікавлена вийти заміж, ніж „крутити романс“ з бідним студентом. Та й ти у Львові, вона в Крем'янці, така тимчасова, випадкова симпатія на віддаль значення не має.

— Ти зараз хотів би, щоб я „думав поважно“. Вакаційне знайомство дає короткі, зате сильні емоції, приємні переживання, залишається милим спогадом. Це свого роду атракція, збудження.

— Гаразд, щоб ти не нарікав, що тобі в Крем'янці скучно і, що я міг, але не хотів уприємнити тобі перебування в мене, при першій нагоді познайомлю вас.

* * *

Така нагода швидко трапилася й то в тому самому місці, де сталася перша, несподівана зустріч. Воно добре склалося, бо відразу був пункт зачепу, було як почати розмову, а з незнайомою особою, зокрема жінкою, яка вам подобалася, це приходить нелегко. Мнешся, і нічого путнього не скажеш, ще й насторожиш співрозмовницю проти себе.

Цим разом був вечір. Була прохолода, дув освіжний легіт, сяйво місяця, що заглядав з-поза замкової гори „Бони“, яку колись здобув полковник Максим Кривоніс, заливало блідим світлом місто. На вулицях було безліч прохожих, що вийшли дихнути свіжим повітрям після денної спеки.

Якраз коло місця, де на вибоїні хідника спотикнувся був Володя, виринула вона — Аня. Хлопці загородили їй дорогу, вилепетали „добрий вечір“ і Славко негайно представив Ані свого колегу: — Будьте знайомі! Це мій шкільний товариш, студент Володя, а це пані Аня Сацюк.

Володя, шурнувши ногами, назвав своє прізвище, поцілував Аніну ручку, при чому пригадалися йому слова пісні: „Твої пальчики пахнуть ладаном“...

— Ах, це ви, чорненький Володя! — заливаючися сміхом, промовила Аня. — Той самий, що спотикнувся об вибоїну! Тоді я спочатку думала, що ви себе контузили, але побачивши, що підстри-

буєте на одній нозі, я вмить догадалася, що робите витівку. Я й досі сміюся сама до себе, коли нагадаю цю першу нашу зустріч.

Вся трійка засміялася сердечно і щиро. Славко зорієнтувався, що він тут зайвий і, під прикличкою якоїсь пильної орудки, попрощав товариство.

Володя й Аня залишилися вдвох. Він провів її під дім в якому жила й хотів попрощатися, але Аня запропонувала:

— Зайдіть, будь ласка, до помешкання. Побачите як живу.

— Дякую за гостинність, радо скористаюся запрошенням — промовив врадуваний Володя.

Помешкання було просторе, привітне, влаштоване скромно, але зі смаком, пізнати було доторк жіночої руки. Багато квітів в вазонах і фляконах. Аня займала половину дому, в другій половині мешкала її сестра.

— Дозвольте, Володю, що погощу вас скромною перекускою. але я не сподівалася гостя. Запропоную вам деякі волинські спеціальності, хоч не знаю, чи вам, львів'янинові, смакуватимуть.

— Не турбуйтеся — я живу вже кілька років у різних околицях Волині і знайомий із побутом, звичаями й кухнею волинян. Знаю княжий Корець на польсько-советському кордоні, через який веде битий шлях Львів — Київ. Знаю Рівне, Клевань, Дубно, Здолбунів, Іванову Долину зі покладами і каменоломами базальту. Ну, й перлину Волині — Крем'янець, а в ньому самоцвіт — вас, пані Аню.

На столі з'явився справжній український борщ, кабачки, рід подовгастої дині, начиненої рижем з меленим м'ясом, тушкованої в свіжих помідорах і баклажанах, червоний, мов заходяче сонце, кавун і шипучий напій — хлібний квас у туго закоркованих і забезпечених дротиками пляшках. Кавуни й хлібний квас — улюблені волинськими селянами, бо в жнивну спеку найкраще заспокоюють спрагу. На десерт ще й велетенські полуниці та чай з вершками. І обов'язково сушені гарбузові й соняшникові зернятка — „сім'ячка“, що їх залюбки лузають на Волині.

Після вечері Аня запропонувала піти до альтанки в саду. Тут була приємна прохолода, а кущі витких, запашних троянд створювали інтимну атмосферу. Сіли на лавочці поруч себе. Володя розповідав Ані про себе, про свої студії, про студентське життя, про часте гостювання на Волині під час літніх і різдвяних вакацій та великодніх ферій. Зразу його батько працював секретарем збірної гміни в Корці на Рівенщині, а після батькової смерті Володя з матір'ю перебували у сестер, які вчителювали на Волині

Аня пильно слухала Володиної розповіді й тільки час від часу

перебивала питаннями. Особливо цікавили її його студії, участь у студентському й громадському житті, дописи до газет і журналів, життя в Галичині, спостереження і враження з Волині. Володя побачив, що Аня уважлива, кмітлива й інтелігентна співрозмовниця.

— Тепер дозвольте, що розкажу вам дещо про себе. Я вийшла рано заміж за священника. Здавалося, що все буде гаразд. Мій чоловік був людина інтелігентна, закінчив православну теологію при Варшавському університеті, передплачував „Рідну Мову“ й „Нашу Культуру“, редаговані проф. Іваном Огієнком, був за українізацію Православної Церкви на Волині, відправляв Служби Божі й учив релігії українською мовою, хоч мав з цього приводу неприємності в консисторії. Та швидко показалося, що мій чоловік через міру заглядав до чарки і це було причиною його передчасної трагічної смерти. Вертався нетверезий взимку з празника, перекинувся з залубнями в сніг, втратив притомність і замерз. Так я осталася молодою вдовою...

Матеріально я незалежна — продовжувала Аня — навіть, кажуть, що заможна. Маю млин і кілька будинків у Крем'янці і частину ґрунту при вул. Широкій, а власники побудованих на ньому домів платять мені чинш за винаєм площі. Але це ще не дає мені ні щастя, ні задоволення...

— Вибачте за недискретне питання — перебив її щиру розповідь Володя, — але чи не брали ви до уваги поновного одруження? Не були б самотні, мали б родину, ціль у житті.

— Це не така проста справа — усміхнулася Аня. — Кілька добре ситуованих мужчин виявляють бажання одружитися зі мною. Але я мала прикрий досвід із першим подружжям. Шукаю не тільки забезпеченого життя, але прагну передусім знайти людину, яка поруч матеріальних дібр, мала б духові вартості. Досі я такого не знайшла і тому вдовую. І не жалию того — дала зі сміхом — бо не могла б познайомитися з вами, чорненьким Володею...

Обоє засміялись...

Володя глянув на годинник. Було пізно і, хоч як йому було тут приємно, пора було йти додому так з уваги на гостинну господиню, як і через Славкову родину.

На прощання Володя поцілував дрібну Аніну ручку, що пахла ладаном, а вона піднялася на пальчиках і легенько торкнулася його вуст своїми теплими губками. Але зараз же відкрила двері й Володя зрозумів, що йому пора йти.

Цієї ночі Володя не заплющив очей. Йому ввижалася тендітна постать вродливої Ані, а на вустах чув ніжний доторк її теплих, м'яких губок...

* * *

Сьогодні недільне пообіддя. Володя й Аня, взявшись за руки, прогулювалися по природному парку-гаю, крем'янецькому „Тіволі“, що розкинувся на узбіччях пагорбів, які оточували місто. Гаєм пробігало безліч доріжок, алей, стежечок, що перехрещувалися й сплутувалися, то розбігались, то сходились, то знову губилися поміж овочевих і ягідних дерев та вибуялих кущів ліщини, так густо обліплених грознами горіхів, що ні люди, ні вивірки, ні бурундучки не звертали на них уваги. Подибувалися тут і там гриби-боровики, губи, ожини, суніці, малини, чорні ягоди, дикий виноград, хміль, якого стільки на Волині на плянтаціях, який рівенькими рядами пнеться і в'ється в дротах, почеплених до високих стовпів-підпор. Стежками блукали закохані пари, проходжувалися статечні обивателі, бігали, гомоніли й пустували діти. Аня, яка знала цей чудовий гай, повела Володю ген поза його межі, де доріжка бігла вкритими квітами сіножатями і завітчаними вересом левадами у зелений ліс. Тут царила тишина й можна було знайти самоту.

Сіли на узлісній галявині. Перед їхніми очима розкрилася чудова панорама Крем'янця, цієї перлини-самоцвіту волинської землі — його круті, горбкувато-хвилясті вулиці й провулки, стародавні міщанські і шляхетські доми з гонтовими дахами й штукатурними кружганками на різьблених колюмнах, жидівські халабуди, модерні урядові будівлі і масивний корпус Крем'янецького ліцею, що потапає у зелені, цього славетного учбового закладу, який, на жаль, хоч на українській землі, виховав стільки польських патріотів.

Сонце вже давно зайшло за пагорби й верховіття дерев, почало сутеніти. З садів, гаїв, крем'янецьких узгір'їв плили під акомпаньямент гітар і акордеонів мелодії відомих і популярних на Волині пісень, романсів і гумористичних співанок. Це — зворушлива романтична пісня „Знаю я, що холодний мій май, Тож не дивися на мене так сумно і надірваних струн не чіпай“..., „Як вернеш про ніщо не питаю, Тебе я привітаю, як то було колись“..., або балада про невдачу, Ярему, який, „взяв собі жінку, як мед з колачем, А три дні по весіллі утікла з паничем“..., чи гумористична пісенька „Захотів я женитися, Та що мені з того, Не хватає сорок грошів до пів-золотого“. Ці серенади тривали інколи поза північ.

Розспівані крем'янецькі пагорби й гаї так романтично настроїли Володю, що він, хоч і не мав слуху, ні голосу, й собі замуликав, парафразуючи слова поета:

*Я люблю тебе мила за теє,
Що в очах твоїх море синіє,
На губках твоїх мак червоніє,
Я люблю тебе мила за те“...*

Аня й собі почала наспівувати:

*Як ти біля мене, то цілий світ мій,
Як ти біля мене, то сповнення мрій“...*

Аня й Володя сиділи тісно притулені одне до одного. Ліс і блідолиций, що виринув з-поза щербатих руїн крем'янецького замку, були свідками їхнього щастя...

* * *

Прийшла пора попрощати Аню. Робота при статистиці й переписуванні податкових ділових книг закінчилася та й гостинній Славковій родині не можна було надокучати задовгим перебуванням. А втім наближався вересень і треба було готуватися до університетських іспитів. Реченець недалекий — кінець жовтня і початок листопада, а предмети тяжкі — історична й порівняльна граматики, історія літератур слов'янських народів.

Анічка відвезла Володю на станцію, при прощанні тулилася до нього і, заглядаючи в очі, погрожувала йому пальчиком:

— Не забувай, пиши. І приїжджай на вакації. Ох, як довго треба ждати!

Володя обіцяв писати й обо'язково прибути на наступні ферії до казково-чарівного Крем'янця й до своєї привабливої вакаційної любови.

Проте бурхливе студентське життя, виклади, семінари, пересиджування в бібліотеках, підготування магістерської праці, тривожна думка про кінцевий іспит, журналістична діяльність, участь у студентському і громадському житті, виїзди на села з популярними доповідями, відсували образ Анічки з поля Володиної уваги й думок. Він не дотримав обіцянки писати.

Щойно, коли скінчився триместр, Володя нагадав собі, що вакації недалеко. В ньому віджив приємний спогад про Аню. Але таки не написав — все одно побачиться з нею особисто. Так буде краще — несподіванка...

* * *

Тільки Володя зійшов із вагону залізниці Дубно-Камениця Волинська — Крем'янець і привітався зі Славком, який вийшов йому назустріч, зараз запитав:

— Як Анічка?

— Ти що, нічого не знаєш? Невже ти не переписувався з нею?

— Та, бачиш — зам'явся Володя, — не було як. Стільки зайнять, а часу так мало...

— З Анею зле.

— Що таке? Невже вийшла заміж? — затривожився Володя й його стиснуло за горло.

— Та ні, вона недужа в шпиталі.

— Ах, — зідхнув Володя — чим нездужає?

— Не знаю. Завтра підеш до шпиталю, тоді й довідаєшся — відповів Славко.

* * *

Другого дня вранці, коли починалися години відвідин хворих, Володя був у шпиталі. Вже здалека побачив Аню. Сиділа в кріслі-гойдалці на терасових схилах шпитального саду. Була вдягнена в білий халат пацієнтки, на голові мала ширококрисий полотняний капелюх. Коло неї сиділа піклунка, приватна мед-сестра.

Привіталися сердечно, наскільки дозволяла на це присутність інших пацієнтів і шпитального персоналу. Біле Аніне личко було ще блідіше, очі змучені, сині жилки виступили на її скроні і під прозорим наскірком делікатних рук. Була виснажена недугою, видно натерпілася багато. Піклунка, переконавшись, що Володя близький пацієнці і напевно залишиться до кінця візитових годин, дискретно відійшла, мабуть, вдоволена, що матиме свободний час.

— У мене, Володю, ниркові ускладнення. Лікарі думали, що прийдеться оперувати, але потім вирішили лікувати. Обіцяли, що за тиждень відпустять додому.

Володя щоденно двічі заходив до шпиталю. Кожен раз піклунка віддалялася, а він катав Аню в візочку, або сядовив на кріслі-гойдалці, а сам сів на мураву, чи в плетений дзиглик і розважав її оповіданням своїх переживань у Львові.

Лікарі дотримали слова. За тиждень Анічку звільнили з шпиталю, але наказали відпочивати вдома. Сиділи в альтанці, або під плачучою

вербою, чи в вітальні або на веранді. Гуторили, сміялися, згадували минулі вакації, „Тіволі“, замкову гору, пляж над Іквою, місяченька, свідка їхнього кохання...

Анічка видимо приходила до здоров'я. Незабаром знову гуляли по давніх місцях. Цих вакацій Володя коротше перебував у Славка, бо не вдалося йому отримати заробітної праці.

Прощаючись Аня нахивала Володі пальчиком:

— Пам'ятай, нечемний, пиши і приїжджай! Жду!

* * *

І знову Володя не спромігся написати листа. Інтенсивно збирав матеріал до магістерської праці, складав її плян, обговорював з професором, опрацьовував, змінював, переписував, доповняв новими матеріалами. Це забрало йому весь час і енергію. Врешті праця „Сліди Осіяна в Україні“ дістала позитивну оцінку, а професор навіть запропонував Володі поширити й поглибити тему та, доповнивши новими матеріалами, представити її як докторську.

Про Аню Володя старався не думати, щоб не розсівати своєї уваги, сконцентрованої на кінцевому іспиті. Взаємини з Анічкою вважав вакаційним коханням, однією з цих „нагод і пригод“, які трапляються в житті майже кожного студента, чи взагалі молодої людини, але яких не можна брати серйозно. Студент — метелик, чи комашка, що літає з квітки на квітку, збираючи мед і пилок. Анічка, хоч як симпатична, гарна, привітна, ніжна, інтелігентна, навіть кохана, все одно старша від нього, вдова, заможна, напевно плянує вийти за поважного пана на добрій посаді, чи добре ситуованого. А він, Володя, що — молодик, студент, його майбутнє непевне, бо які можливості для магістра філософії в польській дійсності — хіба вчити в приватній гімназії за мізерну плату, яка вистине на менш чим скромний прожиток однієї особи. „Партія“ з нього нікудишня, отже і взаємини з Анею скінчатись раніше чи пізніше; залишаться милим, а може й болючим спогадом, який розвіє час... І вона напевно дивиться на нього, як на молодика і „крутить з ним романс“ для приємності й розваги.

Володя не тільки не написав до Ані, але його особисто-родинні справи склалися так, що не зміг поїхати на вакації до Крем'янця. Треба було вчитися до кінцевого іспиту, оборонити магістерську працю, підготуватися з цілоти матеріялу української літератури, зокрема з доби, зв'язаної з темою письмової праці.

Проте, хоч Володя інтенсивно працював днями й ночами і старався не думати про свою вакаційну любов, Аніне обличчя проти його волі

й бажання щораз виринали з-під задрукованих сторінок підручників і скриптів, інколи ціла її тендітна постать ставала перед ним, усміхалася до нього, простягала руки, манила до себе, погрожувала пальчиком, голубила. Володя відганяв ці настирливі, хоч привабливі видіння, щоб не розсівати зосередженої над іспитовим матеріалом уваги. Але почування брали верх над розумом...

Іспит склав успішно.

* * *

В Рівному відбувався міжнародний ярмарок, влаштований міністерством хліборобства. Велетенські простори на периферіях міста були відведені на цю імпазантну імпрезу. Побудовано павільйони, будки, прилавки, ятки, ресторани, каварні, цукерні, розвагові льокалі, „люна-парк“, проведено доріжки, алеї, прокладено хідники, містки через штучні потічки з водопадами, засаджено дерева, кущі, засіяно траву, влаштовано клумби з квітами й водограями, споряджено паркувальний майдан.

Володя, будши за справами в Рівному, зайшов звидіти ярмарок. Проходжувався алеями, оглядав виставлений крам, втішався розвагами.

Глянув і... не йняв очам віри. Сусідньою алеєю в товаристві поважного, елегантно вдягненого старшого лисуватого пана ішла ... Анічка! Вона теж зауважила Володю, затрималася і подалася в його сторону. Він і собі попрямував назустріч.

— Анічко!

— Володю!

Привіталися стримано з уваги на присутність Аніного товариша, який нервово курих цигарку й скося споглядав у їхню сторону.

— Ач який! Не написав і не приїхав. А я так ждала. Я завжди казала, що ти нечемний — зробила лагідний докір Аня.

— Аню, Анічко, вибач, але так мені склалося, що я ніяк не міг — намагався виправдати себе Володю. — А це хто? — вказав очима на незнайомця.

— Це багатий рівенський підприємець, який зануджує мене пропозиціями вийти за нього заміж, хоч я кожний раз відмовляю. Слухай, Володичку, я мушу поспішати, бо не личить довго залишати його самого, хоч він мені й не любий. Я тут консультувалася в лікаря-спеціаліста. Почуваю себе погано. Сьогодні вертаюся до Крем'янця. Я так стужилася за тобою, прибудь конче якнайшвидше. Ти в мене один-єдиний. А тепер прощай і до побачення!

* * *

Після цієї короткої й несподіваної, але збуджуючої зустрічі в Рівному Володя відчув, що в ньому наступила нез'ясована переміна. В його душі почало змагатися двоє “Я”. Володя зауважив, що зі студента-юнака він ступнево перемінюється в дозрілого, серйозного мужчину. Він іншими очима починає дивитися на світ і його розуміти. Йому прийшли на думку біблійні слова: „Бувши дитиною, я думав як дитина, говорив як дитина і діяв як дитина. Ставши дорослим, я перестав діяти по-дитячому“. Ця зміна в світосприйманні позначилася в його взаєминах із Анею. Він відчув, що його почування до неї перестали бути хвилиною любовною авантюрою, перелітним романсом, вакаційною „нагодою й пригодою“, а перемінилося в глибоке внутрішнє відчуття туги за нею, в бажання бути з нею назавжди. Володя з'ясував собі — він кохає Аню, прагне одружитися з нею. Йому ніщо її вдовицтво, різниця віку, віровизнання, побутово-звичаєві навики, розходження в ментальності, мастковий стан. Вона мусить належати йому назавжди! Він негайно напише їй про свої почування і про життєві пляни. Поробить заходи, щоб отримати посаду вчителя української мови в приватній українській Крем'янецькій гімназії. Він певен, що батько Славка своїми впливами в крем'янецькому старостві й знайомствами в волинській шкільній кураторії й Аня своєю дружбою з родиною директора гімназії допоможуть йому здійснити ці заходи. Володя написав об'ємистого листа. Просив, щоб Аня передумала його пропозиції й пляни та швидко відписала. Тоді він негайно прибуде до Крем'янця. Сподівається, що відповідь Ані буде позитивна.

* * *

Сьогодні пошта принесла багато листів. Але поміж ними не було листа від Ані. Зате увагу Володі звернув один конверт, зовсім подібний до того, що кільканадцять днів тому назад вислав на адресу Ані. І почерк його руки. Володя схопив листа — так, це його лист, тільки Аніна адреса перекреслена, а стрілка вказує на його зворотну адресу. Значить Аня не прийняла листа, відіслала, певно нагнівалася на нього, зігнорувала його, може одружилася, навіть не повідомивши. Володя приглянувся ближче конвертові й... обімлів. Він побачив зроблену незугарним почерком крем'янецького листоноші дописку: „Зворот — адресантка померла“...

Володя почув, що найвразливіша, найінтимніша, найчутливіша струна в його душі жалісно й боляче зойкнула й обірвалася...

НАПРАВЛЕНА КРИВДА

Серед важких скитальчих пригод Дмитро Волбар часто думав про свою втрачену кар'єру на батьківщині та згадував своїх вихованців. Тоді також виринав перед ним образ найкращої учениці Насті Турської й боляче відживала сцена, коли він скартав був її безпідставно. Зчаста мучила його думка, що вже ніколи не зможе направити вчиненої їй кривди.

І, хоч він намагався викинути цю подію зі своєї свідомости та старався виправдати сам перед собою свій поступок незнанням учнівської психології, браком педагогічного досвіду, невмілою імпульсивною реакцією, то це почуття вчиненої ним кривди цупко закорінилося в надрах його душі і раз-у-раз виринали на поверхню, як викид совісти за сповнений, але неспокутуваний гріх.

Тепер Волбар був уже повністю оформлений на виїзд до Америки. Перейшов безліч формальностей, допитів, лікарських оглядів, комісій, зазнав усяких затримок із боку адміністраційних та переселенчих чинників. Після двотижневого перебування в Бремені він мав учора останній перегляд документів, відбув „скрінг“ у консуля, а його прізвище було надруковане поміж сотнями інших на таблиці оголошень про від'їзд транспортів до Нового Світу. За чотири дні Волбар мав відплисти кораблем „Генерал Тейлор“ до Нью Йорку.

У вечірньому сутінку Волбар йшов до таборової бібліотеки здати позичені книжки та почитати газети. По дорозі думав про своє найближче майбутнє в незнамому чужому йому світі. Шлях стелився йому до Нью Йорку, одначе їхав на непевне. І це його турбувало.

Раптом перед ним виринала якась постать і жіночий голос промовив: — Вибачте, ви, здається, професор Дмитро Волбар?

— Так, це я.

— Не пізнаєте мене?

— Дуже мені прикро, але ніяк не могу...

— Я Настя Турська, ваша колишня учениця.

Настя Турська! І справді, як то він її не впізнав! Адже не раз, востаннє навіть, кілька днів тому він оглядав її на спільному знятку кляси, який мав у своєму альбомі. І навіть не дуже на лиці змінилася, тільки виросла, змужніла, споважніла. Навіть має таку саму гладку

зачіску, як кілька років тому. Як же він не впізнав цієї вродливої холмщанки з кругленьким личком, високим лобом, оточеним м'яким волоссям кольору стиглої пшениці, з синіми мов волошки очима, прислоненими довгими віями, з вузькими губками барви польового маку?

І знову Волбар відчув себе винним перед цією дівчиною, бо одночасно з уявленням її фізичного вигляду боляче виринуло почуття вини супроти неї.

— Дуже мені приємно, що вас зустрів. Часто думав про вас, згадуючи часи перебування в Яворові.

— Я вже нераз зустрічала вас тут у Бремені, пане професоре, тільки не була певна, чи це саме ви, та й не було в мене відваги зачепити вас. Але тепер побачила ваше прізвище на оголошенні про найближчий транспорт і рішила таки обізватися до вас. Бо за кілька днів їдете й, може, вже ніколи в житті більше не зустрінемося...

При останніх словах її голос наче б заламався і в ньому забриніла нотка смутку.

— Бачите, — відповів Волбар — гора з горою не сходяться, а людина з людиною зустрінеться. Але всяке буває. Чи можна знати, коли й куди їдете?

— О, я їду аж за якихсь два тижні. Їду до Північної Дакоти.

— У вас там рідня, знайомі? — спитав Волбар.

— Ні, я навіть не знаю на яке їду. У мене якийсь фіктивний афідавіт від ЗУАДК-у, а „спонзор“ вже давно певно відмовився. Але спробую. Яюсь даватиму собі раду. Можливо, що згодом переїду в якесь більше скупчення наших людей, ближче до світу, — додала з усмішкою.

— Яка велика шкода — промовив Волбар, що ми так пізно зустрілися. Я тут почуваю себе дуже самотнім. Яюсь не довелося зустріти нікого з близьких знайомих. І подорож прийдеться відбути одинцем... Але, може пройдемося трішки поза табір?

Настя з охотою погодилася. Вони пішли в напрямі вихідної брами. Минали одноманітні касарняні будинки з червоної цегли, групки метушливих, заклопотаних, жестикулюючих емігрантів, вантажні авта з дерев'яними скринями й клунками щасливців, призначених на найближчий транспорт, таблицю оголошень, обліплена юрбою зацікавлених, чи врешті не знайдуть на списку свого прізвища. Влітав до них гамір із житлових бльоків, з харчівні, льокалів дозвілля, з гучномовця настирливо линули звуки патефону та виклики різних прізвищ чи проголошення розпорядків. Минули врешті стійкового на брами й опинилися в надбережній алеї.

Був чудовий місячний весняний вечір. Біло-рожевим квітом цвіли

вуличні каштани, п'янки пахощі лилися від акацій, кущів ямину та квітників перед рибальськими хатками бременського передмістя. Від моря дув рвучкий вітер, а його подуви інколи заносили звідтіля млосний дух морського намулу, риби, намоклого дерева рибальських човнів, мотуззя й нитяних сітей, що сушилися розіпнуті на тичках.

Бувши маломовний, стриманий, навіть несміливий Волбар не думав, що зможе так легко і гладко нав'язати розмову зі своєю колишньою ученицею короткого давнього знайомства в школі. Він переконався, що Настя дуже симпатична й мила співрозмовниця.

Їхня розмова зосередилася коло спогадів із минулих літ, із часу перебування в школі в Яворові. Волбар побачив, що Настя була доброю обсерваторкою, вона тепер із перспективи років уміла якслід оцінити ці спостереження й переживання, які довелося мати ще в шкільній лавці. Вона влучно характеризувала людей і події. Її спосіб оповідання, відповіді, запити були такі самі ясні, інтелігентні, безпосередні, як і раніше, тільки поглиблені життєвим досвідом.

Вони й не помітили, як минули останні надбережні садиби та криті очеретом старовинні рибальські хижі, як дійшли до самого моря. Тут не було вже ні дерев, ні трави, тільки залитий срібним сяйвом місяця узбережний пісок, сірі маси розколиханої вітром води та шумливі надбережні очерети. За ними залишились далекі світла Бремену. Над їхніми головами пролітали скиглячи спізнені чайки.

Волбар спинився. Він подумав, що в цьому відлюдному місці найкраще можна завершити спогади зі шкільних часів згадкою про той прикрий для нього випадок із Настею, що не давав йому спокою кілька років.

— Панно Насте! Чи пригадуєте собі, як я скартав вас неслухно при кінці шкільного року? А ви так нестримно плакали й аж відхворіли цей випадок...

Він урвав, бо йому здалося, що по Настиному личку пробіг смуток, наче б він торкнувся ще незагоєної рани.

„Ах, який же я необачний!“ — скартав себе в душі, бо не думав, що цим знову завдав дівчині прикрість і, може, зовсім попсував такий приємний вечір.

Але Настя негайно зуміла себе опанувати. Ба, більше: вона, здавалося, була дуже зацікавлена тим, що він говорить.

Це Волбара осмілило. Він продовжував говорити, впевнюючи Настю, що він свідомий неслухности свого вчинку, що він потім дуже жалів... Він цих кілька років почував себе щодо неї винним, мав тверду постанову направити цю кривду й саме тепер просить її вибачення. Волбар почув полегшу, коли скінчив своє виправдання.

— А знаєте, пане професоре — спитала Настя — чому я тоді так плакала й аж відхворіла цей випадок?

Волбар здивувався. То Настя не слухала його виправдування? А здавалося, що вона вся перемінилася в слух. Навіть якось так дивно весь час дивилася на нього, як колись на лекціях української мови...

— Чи знаєте, пане професоре? — повторила питання.

Очевидно, що знаю — намагався ще раз з'ясувати своє невдале виправдання Волбар.

Тому, що я заподіяв вам незаслужену кривду, тому, що мій вчинок був безпідставний, я вразив вашу амбіцію, понизив вас у присутності цілої класи... Ви ж були найкращою ученицею в класі, ви завжди підносили руку, щоб забрати голос у дискусії над прочитаною лектурою, чи проробленим матеріалом. Ви не раз рятували мене в клопітливій ситуації під час інспекції директора гімназії, чи візитації шкільної кураторії. А я такий вам невдячний, хоч насправді я сам був винен сформулювавши неправильно завдання...

Іншого пояснення Волбар не міг знайти, хоч намагався з усіх сил це зробити, бо допитливі Настині очі дивилися вперто на нього й наче домагалися іншої вичерпної відповіді.

Настала коротка павза...

— Отже я скажу вам, чому — промовила по хвилині дівчина. — Я була закохана в вас ...

Її голос заламався наче щось стиснуло її за горло та вона закінчила думку — і кохаю вас далі...

Волбарові майнула думка — коли очі є дзеркалом душі людини, то він не бачив такого вірного дзеркальця, як очі цієї дівчини. В них відбилася ніжність, туга, подив, респект, прив'язання, любов — ціла гама найтендітніших і найінтимніших почувань, що складаються на одне незбагненне почування всіх починів людини — кохання.

Це несподіване, безпосереднє й щире признание раптом відкрило Волбарові також таємниці його душі, що досі він сам їх не усвідомлював. Тепер він зрозумів, що його симпатія до цієї дівчини, ще коли вона була його ученицею, докори сумління, яких він зазнав за заподіяну їй кривду, образ Насті, що часто зводився йому на очі — це було ніщо інше як тільки кохання. Але неусвідомлене, придушене, втиснуте в найглибші закамарки його душі, десь аж під поріг його свідомости. На поверхню свідомости видобувалися тільки маленькі відблиски цього великого почування до Насті. А придушували це почування різниця віку, майже дитячі ще Настині роки, його становище виховника, віддаль, яка існувала між ученицею й учителем, вимоги суспільних конвенансів.

Але це усвідомлення тривало в нього менше секунди. За цю мить він усвідомив собі теж, що неласкава, щербата доля не тільки усміхнулася до нього привітно, а щиро та тепло засміялася до нього, даючи йому змогу направити вчинену Насті кривду...

* * *

Дальше історія коротка. Поміж пасажирами корабля „Генерал Тейлор“, що відпливав через чотири дні — Волбара не було. Але не тому, що він відмовився від виїзду до Америки. Ні, він тільки відклав свій виїзд до часу, коли й Настя буде оформлена, щоб відбути подорож із своєю нареченою. Сталося це за два тижні. На чардаку корабля „Генерал Гавзі“, обіпершись об бар'єру, вони обоє востаннє дивилися на алею рибальської оселі й шумливі узбережні очерети, що були свідками їхнього щастя. Видима річ, що й Настя їхала вже не до Північної Дакоти...

ЯК Я ЇХАВ ДО АМЕРИКИ

Ашшаффенбурзькі табори переміщених осіб („ДП“) в Баварії, Німеччина, не зазнали страхіття людоловства, тобто насильного вивозу „на родину“ втікачів перед російсько-більшевицьким терором. Директором таборів, а було їх кілька — „Піонери“, „Артилерія“, „Ля Гардія“, „Боа Брюле“, був англієць, який завідував цілістю при допомозі українських комендантів окремих таборів і орієнтувався в ситуації. На кількакратні домагання советських репатріаційних місій він відповідав, що мешканці підопічних йому таборів не бажають собі зустрічів із представниками большевицької влади і не допускав їх на терен таборів. На їх аргументи, мовляв, між біженцями є воєнні злочинці й коляборанти, він офіційно заявляв, що всі жителі таборів перевірені й між ними немає проступників.

Раз трапилося, що авто з советчиками в супроводі американської МП і німецької поліції вїхало на терен одного з таборів. Довкола зібралася юрба таборовиків і голосними вигуками протестувала проти присутности небажаних відвідувачів. Коли це не помагало, молодь перекинула советське авто, залишаючи в спокою американський „джіп“ і німецьке поліційне авто. Хоч-не-хоч, інтрузи мусіли покинути терен табору.

Хоч найбільша загроза, тобто — примусовий вивіз „на родину“, була виєлімінована, проте пожильців таборів чекали ще й інші труднощі, турботи, загрози й непевності, як далі бути. Треба було ще пережити різні „Скиллі й Харібди“, поки дістатися на чисті води океану. Ці проблеми виринули з хвилиною, коли проголошено, що табори переміщених людей мають бути зліквідовані. Зарисувалися різні можливості: 1) добровільний поворот „на родину“; 2) включення в німецьку економіку; 3) виїзд до різних європейських і заокеанських країн — Бельгії, Франції, Англії, Тунісу, Марокко, Венесуелі, Бразилії, Аргентини та до мрії всіх біженців — ЗСА, Канади й Австралії.

Але, щоб дістатися до будь-якої із тих країн, кандидат на виїзд мусів перейти „просіяння через сито“, тобто відбути „скрінінг“, строгу перевірку надійности. Передумовою допущення до переслухання „консулем“, як популярно називали урядовців, які вели допит, було виказатися посвідкою місцевої поліції, що кандидат не допустився

проступлення закону, що не був арештований чи засуджений. Другою передумовою дістатися до вимріяних країн поселення, було посідання „афідавіту“, який стверджував би, що кандидат має „спонзора“, який бере його під опіку, забезпечує йому утримання, приміщення та працю, щоб новоприбулий не став тягарем країни поселення. Третьою передумовою було ствердження лікаря, що фізичний і психічно-ментальний стан кандидата задовільні.

Інші країни, як Бельгія, Франція й Англія не вимагали „афідавітів“ і „спонзорів“, бо вони потребували дешевого робітника до найчорнішої праці — в копальнях вугілля, хліборобстві, тяжкій індустрії. Австралія теж не ставила тих передумов, зате кандидат підписував заяву, що два роки виконуватиме призначену йому урядом працю, а після відбуття контракту стане вільною людиною. Австралія була вигідна ще й тим, що приймала без труднощів членів I Дивізії Української Національної Армії.

Хто не мав надії на „афідавіт“ і „спонзора“ зі ЗСА чи Канади, їхав до одної із менш догідних країн. Але перші вістки з Бельгії й Франції та з країн Південної Америки були невеселі. Праця тяжка, заробітки низькі, умови праці незavidні, відносини несприятливі, вигляди на організоване національно-громадське життя малі. Через те люди не спішилися на виїзд до цих країн і терпеливо ждали на Боже милосердя. З другого боку ПРО натискало, бо реченець його компетенцій кінчився...

Завданням „скрінінгу“ було перевірити, чи: кандидат на виїзд не є: 1) воєнним злочинцем, 2) звичайним проступником, 3) коляборантом, 4) членом ворожої агентури чи розвідки, зокрема советської, 5) членом Дивізії, 6) тягарем для економіки країни поселення через непрацездатність, фізичну або психічну недугу.

Мені пощастило знайти в Америці „спонзора“ й отримати „афідавіт“. Спонзором була сестрінка моєї дружини, яка недавно прибула до Нью Йорку й ледве животіла на скромній праці „клінерки“ в готелях чи „офісах“.

З тремтячим серцем пішов я на „скрінінг“. „Консул“ був людина привітна, лагідна, чемна й виrozumіла. На дусі піднесла мене перекладачка Ірина Лаврівська, яка своєю усмішкою й свобідною поведінкою уводила атмосферу відпруження. Після кількох стереотипних питань „консул“ прибав на моїх паперах печатку, що я людина надійна на виїзд до ЗСА.

Але це був тільки перший етап пересіву. Чекали мене ще два, куди густіші „сита“.

Усе таки я був піднесений на дусі. Щасливці, які успішно перебули перший „скрінінг“, дістали доручення готуватися до перехідного табо-

ру в Швайнфурті, де відбувався другий „пересів“, вислід якого рішав, чи кандидата „забракують“, чи вишлють на останній етап до портового міста Бремену, де після остаточного „скрінінгу“ зможе завантажитися на корабель і відплисти до ЗСА.

Таборові умільці робили скрині й валізки, за які правили високі ціни грішми, чи в „натурі“. Врешті прийшов очікуваний час. Військові вантажні авта забрали наші клунки з „мізерією“, жінок з дітьми посадили на окремі авта з лавками, мужчинам наказали приміститися на клунках. Так заїхали ми до Швайнфурту. Тут призначено нам кімнати. Сінники мусіли ми „набивати“ самі твердою соломою. Харчували нас у спільній кухні під управою німецьких кухарів. В таборі була бібліотека, де можна було позичати книжки й на місці читати газети. Час-від-часу були розваги — кінофільми, концерти різних національних груп, спортові змагання, дужання атлетів, спортові гри, товариські забави, танці.

Від ранку до пізнього вечора гули гучномовці, заповідаючи різні розпорядження таборової управи, переселенчої комісії, вістки, поіменно викликали на „скрінінг“ чи на виїзд до Бремену. Врешті й мене покликали до „консула“. Вхожу до почекальні. Секретарка англо - й німецькомовна просить сідати. При столі побачив я старшого дядька, похиленого над велетенською мапою Галичини. По вигляді й одягу, пізнаю, що це людина з східних областей України.

Дядько нервово водить пальцями по мапі, шукаючи якоїсь місцевости.

За хвилину секретарка звернулася до мене по-німецьки.

— Чи не могли б ви допомогти цьому чоловікові знайти місцевість його народження заки консул повернеться. Чоловік заплутався в цій дріб'язковій мапі. Скажіть йому теж про деякі подробиці з щоденного-побутового життя в Польщі.

Я здогадався, що дядько подав себе за польського громадянина, але має труднощі відповісти на евентуальні питання з повсякденного життя в довоєнній Польщі. Я дав йому деякі інформації. За хвилину відкрилися двері бюро „консула“ і в них появилася кремезна чоловіча постать. Думаючи, що це „консул“, я підвівся з крісла. Мужчина підійшов до мене і представився, подаючи якесь балтицьке прізвище. З розмови я зміркував, що він працює перекладачем „консула“, бо володів англійською й німецькою мовами. Я намагався вести розмову так, щоб якнайбільше довідатися про спосіб переслухування „консулем“. Чоловік усміхнувся і заспокоїв мене, що „консул добрий хлоп“. Співрозмовець розповів мені, що він лотиш, колишній старшина лотиського легіону, подібного до нашої Дивізії. Був уже на кораблі

до ЗСА, але коло берегів Англії пароплав наздігнав моторовий човен і старшина прибережної охорони гучномовцем покликав його на чардак, забрав у човен, привіз до берега й після переслухання відіслав назад до табору в Швайнфурті.

„Якийсь земляк прислужився мені доносом про мою приналежність до легіону. Мені відібрали дозвіл на виїзд до ЗСА, але мені вдалося влаштуватись перекладачем при „консулі“. Будьте доброї думки, все буде гаразд“.

Мені стало легше на серці, що й інші народи мають донощиків...

Незабаром ввійшов “консул” і за хвилину лотиш викликав мене на допит.

„Консул“ був ввічливий, поставив мені кілька стереотипних питань, на які я дав оклепані відповіді з моєї біографії й подав причини моєї втечі з батьківщини. Це були: окупація моєї вітчизни більшовиками, матеріалістичний світогляд, комуністично-більшовицька ідеологія, тоталітарний устрій, релігійні й національні переслідування, фізичні й моральні знущання, потоптання прав людини, арешти, заслання, тортури, засуди, розстріли.

— А чи брали ви участь у війні? — закінчив свій допит „консул“.

— Ні! — Відповів я коротко.

„Консул“ більше не допитувався, але поглянув значущо на перекладача. Сказав „дякую“ й ми розсталися. За кілька днів гучномовець викликував людей, призначених на виїзд до Бремену. Між ними був і я з родиною.

* * *

У Бремені відділено „овець від баранів“ — жінок і дітей приміщено в окремих вигідніших бараках, чоловіків у скромніших. Відвідувати родини можна було в означені години від 10-ої ранку до 9-ої увечері. Харчувалися ми в спільній їдальні під німецькою управою. Харчі були апетитно приготовані й подавані, але порції скупенькі. Хто міг докуплював собі.

Кожного дня в канцелярійному бльоці висіли на таблицях довгі списки людей, призначених на відчалення до Америки. Пожилці табору нетерпеливо дожидали хвилини, коли й їх прізвище появиться на списках, хоч майбутнє в новій країні було невідоме. Маривом над нами висів останній, найтрудніший і найбільш скрупульозний пересів через „найгустіше сито“, в порівнянні з яким усі раніші „скрінінги“ були решетом...

В проміжку ми розважалися, як могли — відвідували себе взаємно, гуторили на тему пережитого й невідомого майбутнього, читали книжки, газети й журнали, грали в шахи, проходжувалися узбережжям портового міста. Була гарна, тепла осінь, „бабине літо“. Чепурні рибальські домики потопали в різнокольоровому листі дерев і кущів. Від моря нісся млосний запах солоної води й рибальського улову. Вітер хитав рибальськими мережами, розвішеними для просохнення на тичках. Морські чайки жалібно скигліли..

Врешті гучномовці повідомили, щоб я з дружиною зголосилися на „скрінг“. Ми домовилися що і як будемо відповідати, щоб у наших зізнаннях не було речевих розходжень, бо після стількох „пересівів“ людині в голові поплуталися факти, дати, деталі. Переслухання відбувалося в велетенській залі, заставленій бюрками, за якими сиділи урядовці. Дружину викликали першу, мене за кілька хвилин, але до іншого столика. Мій допитувач виглядав людиною несимпатичною. Мав темний колір обличчя, яке було покрите шраминами й ямками після віспи, волосся зачесане на „їжака“, очі риб'ячо зимні.

— Якої ви національності? — спитав різко.

— Української — відповів я коротко.

— Такої національності немає — ствердив авторитетно мій співрозмовець.

— Така національність є, бо я до неї належу.

— Мені вона невідома — була відповідь.

— Людина завжди може навчитись чогось нового — відповів я спокійно.

— При війську ви служили, участь у війні брали? — мов з кулемета вистрілив допитувач.

— Ні — кажу — ніколи.

— Як то? — здивувався урядовець. — Молодий, здоровий мужчина, і не служив при війську, при жадній армії? А за Польщі?

Бачу, що він змагає довідатися, чи я не був членом Дивізії.

— Поляки — кажу — не брали українців із середньою й вищою освітою до війська, бо мусіли б посилати їх до підстаршинської школи, а вони не хотіли мати офіцерів української національності. Я ставав тричі до призову. Двічі признано мені категорію „Ц“, тобто нездібного до військової служби, третій раз категорію „Б“, тобто загальне ополчення зі зброєю. Але Польща провалилася так блискавково, що мене не мали часу покликати до армії.

А за советів? — питав далі.

— Я ніколи не був під російсько-большевицькою окупацією, бо задалегідь емігрував.

—То за нацистів? Адже була СС Дивізія „Галичина“ — спитав уже нетерпляче. — Виглядаєте здорово, був би з вас лепський СС-мен.

Він завдав мені ще кілька питань, які оберталися довкола Дивізії і я зрозумів, що він сильно підозріває мене в приналежності до цього з'єднання.

— Як бачите з моїх документів, за німецької окупації я весь час був у цивільній службі.

На тому мій „скрінг“ закінчився. „Консул“ склав мої папери в течку й поклав її на невеличкий столик коло бюрка. Я відійшов з тяжким серцем.

Перед будинком я зустрів свого знайомого, представника ЗУАДК. Я розказав про хід мого інтерв'ю.

— Як виглядав ваш допитувач і де поклав ваші документи? До бюрка, чи на бічний столик? — спитав д-р Рудько.

— На столик — відповів я.

— Ого! Ви пропали! Це знак, що вас до Америки не пускають. Будьте готові довше перебувати в бременському таборі.

Я прийшов додому пригноблений. Грошей у мене обмаль, заробити в таборі майже неможливо. Я мав „при душі“ всього два американські долляри, які зберігав як „залізний капітал“ на початок поселення в ЗСА!

Яке ж було моє здивування, коли за кілька днів я побачив прізвище моєї родини на списках людей, призначених на відчалення до Америки кораблем „Дженерал Гавзі“...

* * *

У назначений день і годину я відвіз свої клунки — дві дерев'яні скрині й дві валізки на причал. Німецькі робітники навантажили їх на пароплав. Увечорі цього ж дня зібралася наша посадка на корабель. Погода була непривітна, хмарна й вітряна. Хоч судно було заякорене в затишному причалі, хвилі хитали й колихали його на всі боки. Нас погодували „франкфуртерами“ чи пак „гаддогами“ з квасною капустою. Незабаром після їжі в наслідок коливання корабля багато пасажирів почали страждати морською недугою.

Нас поділили знову на „овець і баранів“. Жінок з дітьми приміщено в кращих частинах корабля з вікнами над плесом води, чоловіків влаштовано на нижчих чардаках. Мені призначено місце на найнижчому покладі, під яким були вже тільки магазини, машини, мотори, помпи, склад вугілля тощо. Не було тут кабін, тільки одна велетенська галя з підвішеними на ланцюгах леговищами-гамаками, які ритмічно гойдалися від коливання корабля.

Пасажири були різнонаціональні, але найбільше було жидів, чи пак з-російська „євреїв“ хоч правильніше по-українськи „гебреїв“, як їх слушно називає І. Франко в „Мойсеї“. Доля присудила мені попасти між них і я весь час плавби не натрапив у цій частині корабля на ні одного християнина, не кажучи вже про земляків, хоч цим самим судом плив великий гурт українців.

В перших днях подорожі, коли розшаліла морська недуга, тяжко було зустрінути знайомих, бо більшість сиділа по кутках і закамарках, страждаючи від головокружіння, нудоти, блювання. Я переніс її доволі легко й швидко, дружина й діти хворіли тяжче й довше. Перед недугою я рятувався постом, проходами по свіжому повітрі на горішньому покладі, фізичною працею й самосугестією.

Не мавши в своєму безпосередньому оточенні земляків, я потоваришував із двома варшавськими жидами. Один був старший віком, мій безпосередній сусід, гамак якого висів наді мною. Другий молодий парняга мав зі мною спільне призначення на працю — замітати двічі денно частину сходів. Мій жидівський „співробітник“ нерадо виконував цю, зрештою, легку працю і часто відкидав мітлу в кут, поки його не спіймали на безділлі й не покарали.

Мій старший жидівський співтовариш подорожі любив погупорити. Він розказав мені, як врятувався від смерті з німецьких рук, ховаючися в дуплі дерева в густому лісі під Варшавою. Добрі люди приносили йому потайки харчі, одяг і вістки зі світу. Він дивувався: — Скажіть мені, як це так, що взимку в неопаленому дуплі, голодний, невиспаний, переляканий, змерзлий, я ніколи не перестудився, а тут, на волі кашляю і чхаю безустанку.

Жалівся на свою жінку, яка нарікала, що тяжко переходить морську недугу.

Жид не хотів вірити, що їду до Америки без „цента“ при душі, напевне та що українська допомогова організація не дає мені ніякої фінансової допомоги, запевнення праці за професією, тощо. Жидівська харитативна установа подбає про його приміщення, утримання і вже знайшла йому працю в виробництві швацьких машин „Зінгер“, бо в Варшаві він працював у цій ділянці. В Америці познайомиться з місцевими торговельними методами і після відбуття практики отримає безвідсотковий кредит і відкриє свою власну крамницю продажу „Зінгера“.

Він не менше дивувався, коли на звук гонгу я перепросив його, що мушу піти на обід до спільної корабельної їдальні.

— Як, ви їсте оте „свинство“, яке дають на кораблі? Я того в уста не беру. Ми маємо сардинки, курятину, чоколяду, помаранчі, виноград.

І справді жиди мали всього подостатком. Мій сусід, який зазнав

нестатків за „наців“ і врятувався завдяки добрим сусідам, ділився зі мною цими лакітками, а я носив їх дружині і дітям.

Жиди відшукали на кораблі якогось свого земляка, американського офіцера, й табунами ходили за ним...

Одної ночі зірвався шторм. Небо з'єдналося з океаном, з чорних склublених хмар лилася струменями вода. Сліпучі блискавки синім світлом прорізували небозвід, викликаючи громову канонаду, шалений вихор підіймав грізні буруни, які заливали чардак корабля, кидаючи ним мов горіховою лушпинкою.

Я довго сидів на покладі і приглядався стихії, поки корабельна обслуга не зіграла всіх у нутро пароплава, закриваючи герметично двері й отвори. Старий корабель скрипів і стогнав на якорях, звернений передом проти шторму.

Вночі мій жидівський сусід у гамаку надо мною почав розмову:

— Пане, пане, чи спите? Ви не боїтеся? Не бійтеся, будьте спокійні. Кораблеві нічого не станеться. Він сильний, хоч старий. Стіни має сталеві, потім верству корка, а потім дерева, і знову сталеві плити. Не бійтеся, спіть спокійно.

— Та я не боюся — відповів я спросоння.

Жид затих, я заснув.

Не минуло кілька хвилин, як він почав знову цю саму заспокійну розмову:

— Пане, пане, чи спите? Не боїтеся? Не бійтеся, спіть спокійно. Кораблеві нічого не станеться. Він сильний, хоч старий... і повторив ціле попереднє заспокоєння.

І так будив мене, вяснював і втихомирював мене усеньку ніч, поки буря ущухла й океан улягся. Мабуть, сердега сам боявся і, заспокоюючи мене, хотів заспокоїти сам себе...

Раз, ідучи сходами з горішнього чардака до своєї квартири, я почув несамовитий крик, вигуки, рейвах, сварку. Передо мною розкрилася незвичайна картина: величезна юрба жидів, жестикулюючи живо, вигукувала на все горло. Посередині стояло кілька старозавітних рабинів, які втихомирювали роз'юшену юрбу, заспокоюючи „тихоша“. В центрі цього муравлища стояли проти себе два молоді жиди, вимахували руками й обкидали себе всякими жидівськими і польськими прокльонами. Годі було зорієнтуватися в чому справа. В одному з суперників пізнав я свого знайомого, з яким я замітав сходи.

За деякий час рабинам вдалося розділити воюючі сторони, заспокоїти юрбу і спонукати її розійтися. До мене підбіг закукурічений мій „співзамітач“ і схвильованим голосом став вяснювати мені польськи причину звади:

— Я того „паршивого жидзяка“ викину за борт у воду. Подумайте собі, що він зробив, той обманець, шахрай, пройдисвіт, ліньяй і нероба!

Діло в тому, що в корабельній кантині на купони, які видавали в канцелярії, можна було отримати предмети першої потреби — жилетки, мило до голення, гребінці, пояски, пасту і щітки до зубів тощо. Хто прийшов раніше, отримував кращі речі, хто спізнився діставав залишки — нитки, гудзики, шнурівки. Його приятель, з яким він саме поспорив, полінувався піти самому до канцелярії за купонами, позичив їх у нього, обіцяючи віддати якнайшвидше. Але обіцянки не дотримав і віддав йому купони тоді, коли за них можна було отримати тільки перебірки. З того й пішов спір. Довго ще мій знайомий хвилювався й погрожував своєму колезі...

* * *

Після трьох-чотирьох днів морська недуга почала улягатися. Люди повеселіли й повиходили з кабін, скриток і закамарків на верхній чардак. Зі здивуванням побачив я, що кораблем пливе багато земляків теперішніх, а то й давніх знайомих. Почалися привітання, гутірки, балачки, жарти, вибухи сміху. Згадували ми раніші „добрі часи“ й недавно минулі прикрі переживання, ділилися плянами на майбутнє в незнаній країні. Українці зорганізували непоганий хор, в центрі якого був колишній співак-тенор хору Д. Котка. Пам’ятаю його ще будучи учнем яворівської гімназії в 1920 роках, коли він заспівував незабутню кантату про Почаївську Божу Матір. Він був теж диригентом хору і актором театру в таборі ДП в Ашаффенбурзі. На кораблі хизувався тим, що морська недуга його не чіпляється, навпаки він почувається знаменито, має апетит і їсть за двох. Концертам корабельного хору прислухалися усі пасажири, які рясно оплескували кожний його виступ.

Перед нами був ще один день плавби. Я сходив із чардака до кабіни вниз, коли в кутку я побачив якусь постать, загорнуту в коц. З-під коца добувалися зойки і стогін. Я затримався коло страждальця і спитав чи потребує допомоги.

— Я такий хворий — я вмираю... промимрив знайомий мені голос співака-тенора.

— У вас, мабуть морська недуга — потішив я страдника. Хоча вона докучлива, то смерті вам нічого боятися. За два-три дні будете здорові. Завтра вранці принесу вам „драмамін“, протизасіб на морську недугу.

Я знав, що мій сусід з гамаку дістане для мене цей лік завдяки своїм зв’язкам із жидами.

Після десяти днів плавби ми наблизилися пізнім вечором до берегів ЗСА до Нью Йорку. Через пізню пору корабель не причалив до пристані, але закинув кітви на повному морі. Треба було подождати ранку, щоб відбути ще останню перевірку документів і лікарські оглядини перед висадкою.

Всі вийшли на чардак. Перед нами розгорнулася чудова хвиляста панорама нічного Нью Йорку, що горіла якими, миготливими, різнокольоровими світлами вуличних ламп, освітлених вікон хмаросягів, реклям, разків світел, завішених над луками мостів і тремтливими червоними й зеленими світельцями безлічі авт, та світляних знаків на перехрестях вулиць. Відблиск цієї каскади мигтючих світел біг довгими хвилястими стежечками аж до нашого корабля, сплітаючися з блідим світлом місяця, яке відбивалося в темних водах океану. Чарівна, незабутня картина для людини, яка знала Нью Йорк тільки з описів оповідань.

Але ніхто не міг збагнути, яка доля жде нас у цій райдузі веселкових кольорів, скільки приємних і прикрих несподіванок чекає нас за цим мерехтливим сузір'ям світел, скільки приманливих можливостей і нагод розкривається перед ізгоями, скільки тут гуманности, альтруїзму, філантропії, шляхетного ідеалізму, але й скільки злочину та матеріального й морального бруду криється в цьому многолюдному новітньому Вавилоні...

Врешті очікувана хвилина наступила. Перейшовши останні митарські формальності, ми твердою ногою станули на суходолі. Під час вивантаження й висадки попри мене винесли на носилках бідного співака-тенора, якого навістила спізнено навісна морська недуга.

На причалі зустріли нас представники ЗУАДК, Католицької Акції і Червоного Хреста. Вони почастиували нас гарячою кавою й „донатами“, допомогли полагодити формальності при відборі багажу, сконтактували нас зі „спонзорами“. Мою сім'ю зустріла родина й знайомі, які кілька місяців раніше прибули до Нью Йорку. Посадили нас у таксівку й завезли на заздалегідь піднаймлену квартиру, т.зв. „фирнішд румс“. У холодильнику й у кухонних шафках знайшли ми найпотрібніші харчі. Частково позичили нам, а частково обдарували нас кільканадцятьма долярами на „перший рух“.

Так із двома власними долярами, двома маленькими дітьми та тільки з одною вірною дружиною я почав нове життя на „вільній землі Вашингтона“.

МОЇ ПЕРШІ КРОКИ НА „ЗЕМЛІ ВАШІНГТОНА“

Причаливши й висадившись у п'ятницю після полудня в ньюйоркському причалі, я, завдяки ЗУАДК, родині й приятелям, опинився з сім'єю на квартирі т.з. „фирнішд румс“ в камениці на розі Схід 11-ої вулиці й авеню „Сі“. Помешкання знаходилося на першому поверсі по-європейськи, а на „другій підлозі“ по-американськи п'ятиповерхової чи пак „шестифльорової“ будівлі. Складалося воно з двох мешкальних кімнат — спальень, маленької кухні та лазнички з душем без ванни. Кухня була така міньютюрна, що дружина й я ледве вміщалися в ній, хоч були тонісінькі, мов сірнички. Я досі тверджу, що найкращу рецепту на успішну дієту мав Сталін. Як поставив нас на піст у Відні, так не могли ми ніяк „відпастися“ за дворічне перебування в таборах переміщених осіб, будьто на харчах таборової кухні, будь — на „сухих харчах“, тобто скупеньких харчових приділах, які можна було приготувати до їжі самому. Недармо люди казали: „Не давайте нам вітамінів, ані кальорій — дайте нам їсти!“ За час советської окупації Відня до приходу американців, англійців і французів та поділу міста на зони, большевики лиш раз спромоглися дати мешканцям додаткову пайку харчів з приводу „Жовтневої революції“. Це був фунт червивого гороху на родину, до варення якого на „гавзфренді“ („домашньому приятелеві“) — манюсінській металевій печі, я зужив три велетенські міхи хмизу, за яким мусів тричі їхати до „Вінервальду“. Але це дигресія в минуле...

Помешкання було скромно устатковане найнеобхіднішими меблями. В кухні, крім столика, був ще старомодний холодильник. Стартуючи, мотор несамовито торохкотів, аж підлога підскакувала, а стіни, вікна й двері та шафки дрижали. Потім переходив у гудіння, а при кінці зі свистом і шипотом утихомирювався до наступного стартування. І так на зміну 24 години на добу... Все таки холодив і зберігав харчі від зіпсуття. До пригоди з цим холодильником ще повернуся.

Найбільшою проблемою був чинш, комірне чи „рент“, бо як його не звав би, а заплатити треба було, щоб не опинитися на вулиці. Оплата виносила 15 долярів тижнево, а це була астрономічно висока сума для „грінора“ без праці й без „цента при душі“.

Субота проминула нам на влаштуванні нової домівки. В неділю пішли ми до церкви св. Юра не тільки помолитися й подякувати Богові за його ласки, які, хоч скромні, скитальцям видавалися дуже щедрі, але і з надією, що поміж знайомими можна буде довідатися про можливість праці, а може й влаштуватися на роботу. Але даремна була наша надія — прийшлося гірко розчаруватись.

Знайомі тішились нами й радо віталися, але на питання про можливість „джабу“, наче за намовою, відповідали:

— Чоловіче, в нас звільнили тридцять людей!

— Ти що, не знаєш, що є господарська криза. Мою „шапу“ закрили.

— Та куди, яка там праця! Я сам вишу на волоску.

Все таки я дещо скористав. Навчився кілька слів і зворотів по-американськи й довідався, що передумовою отримати працю є придбати карту соціального забезпечення. Мені дали адресу бюро й навчили, як заїхати туди підземкою. Повчили теж, що Мангеттен, це шахівниця, поділена рівненько в квадрати на авеню й вулиці й легко зорієнтуватися.

Так навчений і озброєний необхідними знаннями основних принципів побутового життя в новій країні, що мала стати мені другою батьківщиною, я випросив у друзів кілька адрес бюро праці та „клінерських“ фірм, бо тут можливості отримати роботу були найкращі. Багато цих фірм були в руках галицьких жидів, які знали українську мову й затруднювали наших людей.

В понеділок вранці ми з дружиною вирішили поїхати разом на „сошел секюриті“, а дітей залишити вдома. Ми наказали їм сидіти тихо, бавитися в помешканні, нікуди не виходити, нікого не впускати до хати.

* * *

В бюрі суспільного забезпечення пішло нам гладко, навіть із нашим слабим знанням англійської мови. Ми дещо привчалися англійської мови на лектораті у Віденському університеті, дещо самоучкою, дещо на таборових курсах. Але, як звичайно буває, вивчена книжна мова різниться від щоденної розговірної. Про це я переконався під час німецької окупації. Хоч нас учили німецької мови вже в початковій школі, потім у середній школі, хоч під час університетських студій прийшлося прочитати багато наукових праць тією мовою, проте порозумітися з „живими“ німцями було труднувато. А втім часто самі німці з докторськими титулами не розуміли один одного, бо в розговірній мові вживали свого діалекту.

За яких три години ми вернулися додому й жажнулися: наші діти стояли на хіднику перед кам'яницею й плакали, а господиня дому жінка-італійка середнього віку намагалася їх втихомирити. Побачивши нас, почала нам докоряти, чому ми залишили дітей без опіки. В Нью Йорку це небезпечно з уваги на лихих людей, можливості пожежі тощо.

Від дітей ми довідалися, що причиною їхньої втечі з помешкання був холодильник. Як тільки застукотів при старті мотору, вони налякалися, думаючи, що це пожежа, і в паніці вибігли на вулицю.

У вівторок пішов я шукати роботи, вирішивши що візьму найтяжчу працю, щоб тільки заробити на прожиток. Але куди не зайшов, всюди натрапляв на відмову. Відповідь була стереотипна: „Як буде вільне місце, ми вас закличемо“. А в мене все одно телефону не було, та й до сьогодні мене ніхто ніколи не закликав...

Врешті зайшов я до одного „офісу“ й натрапив на доволі інтелігентного галицького жида:

— Маю місце, але воно не для вас.

— Чому? — спитав я. — Візьму всяку працю й виконуватиму її совісно.

— Я бачу по вас, що ця праця не для вас і я вам її ніколи не дав би.

— Скажіть, бодай, яка вона? — настоював я.

Жид трохи зняковів, замнявся, а потім промовив:

— Ви чоловік інтелігентний, делікатний, ви не можете „стояти на туалетах“ (тобто мити туалети).

І жид мені праці не дав.

Вернувся я додому з порожніми руками. Під вечір вернулася дружина, яка теж шукала зайняття, й заявила, що має вечірню працю. Доля бодай частинно всміхнулася нам.

На другий день я знову вирушив на пошуки праці. Випадково я зустрів знайомого Базя К. Ми вирішили спільно шукати щастя, хоч нас остерігали, що будемо робити собі взаємно конкуренцію. Базьо краще володів англійською мовою, а в товаристві і смерть легша. Ходили ми безуспішно півдня, втомилися й зголодніли. Побачили ми будку на розі вулиці в околиці Таймс скверу. Продавали там „парівки“ на довгих булочках з кислотою капустою, муштардою, помідоровим сосом — „кетчапом“ і городовинною приправою — „релішем“. Довкола юрмилися люди. Підійшли й ми. Базьо каже своєю начебто добірною англійщиною:

— Пліз, ту сосиджис!

А народ у сміх! Ми збентежилися. Нарешті хтось каже:

— Це „гат-дог“, або „френкфуртер“.

Добра назва — ми справді були голодні, мов пси...

Покріпившись цими „псами“, — пішли ми далі. Тим разом нам пощастило. В конторі, куди ми зайшли, потребували якраз двох чистильників:

— Завтра ввечорі зголосіться до „формана“ в будинку при Парк авеню ч. 1. Години праці від 6-ої вечора до 1-ої вранці, півгодини на „ланч“. Надчисельні години („овертайм“) півтори платні. Вільний день („офф“) у четвер. Праця шість днів на тиждень.

Мов на крилах, полетів я додому з радісною вісткою. Але вийшла проблема з дітьми. Обоє працюємо на ніч. Вдень діти в школі, але ввечорі треба їх із кимось залишити. На щастя, трапилося літнє подружжя, яке за вісім долярів погодилося доглядати дітей, поки ми в праці. Діти полюбили стареньких, називали їх „бабця і дзядзьо“

* * *

Зараз першого вечора я попав у халепу. Форман — чорний, призначив мене під команду жінки — „форлейді“. Маєш, бабо, радість! — подумав я собі. Одного жіночого „боса“ маю вдома — рідну жінку, другого — на роботі... Форлейді була старша жінка, полька з третього покоління, яка доволі добре володіла польською мовою. Це була „баба з пекла родом“. Не любила „грінорів“, скидала на них найтяжчу працю, підглядала й доносила „босові“. Інколи засідалася в кімнаті, де ми працювали, підслухувала нашу розмову й раптом, наче старовинна богиня з морської піни, виринала з-під бюрка чи скирти паперів. Щоб позбавити робітника праці, вистачало йому сказати: „Зголосіться завтра на офіс“. Це було однозначне з втратою роботи, бо на „офісі“ виплачували вам належну заробітну платню й дякували за послугу.

Я скоро визволився з-під бабської влади (принаймні в праці) і дістався під руку формана. Сталося це так. Працював у цьому самому будинку молодий мурин. Мав скінчену електротехнічну професійну школу, але не міг стати членом юнії, а членство було передумовою отримати працю за фахом. Тому покищо працював чистильником. Кілька разів мені довелося разом із ним працювати. Ми спільно вечеряли й гуторили. Коло нього я краще навчився активної американсько-англійської мови. Він познайомив мене з деякими побутовими подробицями американського життя. Коли я про чорних говорив „нігро“ чи „блек мен“, він звернув мені увагу що це образливі назви і треба казати „калер мен“. Тепер навпаки, негри називають себе „чорними“ — „блек іс б'ютіфул“. Вияснив мені різницю між св. Миколаєм і Санта Клосом, завдяки йому я прочитав чудову поему „Ніч під св.

Миколая“ Томаса Мура. Але найважливіше, що чорний форман призначив його на найлегшу роботу й найчастіше давав „овертайм“. Мій молодий чорний приятель завжди пропонував мене на свого помічника. Давав мені теж поради, як викручуватися від праці, а проте мав опінію доброго працівника.

Працювало тут теж кілька українців — мій співтовариш у шуканні „джабу“ Базьо, один старший громадянин із Наддніпрянщини, колишній адвокат, який пам'ятав царські часи, один старший пан з Галичини, невідомої мені професії й одна пані-молодиця, як потім я довідався, шкільна товаришка моєї дружини. Добродій із Наддніпрянщини завжди мав дрібні конфлікти з дорбодієм із Галичини, але загалом ми жили мирно.

У передріздвяний час, коли по бюрох вудбувалися „парті“ і поміж людьми панував піднесений, дружній настрій, добродій із Наддніпрянщини умудрився і ходив із бюро до бюро, ставав у порозі й вітався: „А туморов, Крісмас, Крісмас“ з наголосом на останньому складі. Зате отримував „дрінки“ і „типи“.

З Базьом вийшла історія. Одного вечора він не з'явився на працю. Відсутність його продовжувалася. Тому, що в нас, новоприбулих, не було телефонів, трудно було порозуміватися між собою чи „кликати офіс“. Одного вечора у будинку з'явився заступник головного „боса“ і спитав мене, що з Базьом. Я сказав, що не знаю, але можу довідатися.

— Зробіть це обов'язково, справа важлива — попросив „бос“. Я пішов до Базьової хати і довідався правди. Критичного вечора він ішов до праці, на нього наїхало авто і зламало йому ногу. Амбулянс завіз його до шпиталю. Там зараз з'явився адвокат і запропонував випроцесувати відшкодування з розрахунком 50/50. Базьо отримав 500 доларів і став відразу „мільйонером!“

Я розказав його випадок „босові“, не згадуючи нічого про можливість відшкодування, бо справа була щойно в процесі полагодження.

— Подивіться, які люди є! — викрикнув „бос“. — До „офісу“ прийшов якийсь ваш чоловік і сказав, що Базьо загинув від автового випадку й він міг би працювати на Базьовому місці...

Тому що за законом не вільно звільняти людину, коли вона хвора, Базьове місце було порожнє. Він потім прийшов на короткий час, але, мавши відшкодування, записався на якісь курси і отримав бюрову працю — не з „мапою“ коло бюрка, а з пером за бюрком.

Людина бажає завжди чогось кращого. Мене дуже мучила нічна праця, я не міг спати вдень, став нервовий і фізично та психічно вичерпаний та й життя вимагало кращого заробітку. Але працю на день не так легко було дістати.

Нарешті така нагода трапилася. Один знайомий, який працював „гавсменом“ у передовому готелі „Волдорф Асторія“, знайшов іншу працю й запропонував мені на своє місце. Заступником формана був поляк і згодився мене прийняти. Праця була далі нічна, але дещо легша — я мав пілососом чистити кілька акрів „карпетів“ в головному вестибюлі готелю. Було тут теж кілька українців, між ними і колишній видатний кооперативний діяч, старший віком чоловік, який гідно переносив тяжку долю й своєю погідною вдачею підтримував нас на дусі. Платня була вища від попередньої, крім того ми отримували першорядні харчі, а в 5-й годині ранку кухарі кликали нас на гарячу каву й свіжі, тількищо з пекарні, булки.

Коли мої співтовариші праці українці довідалися, що моя функція чистити хідники в головному вестибюлі — жажнулися:

— Бійтеся Бога, а то ви попали! Та з вами буде працювати дуже небезпечний мурин, який із своїм земляком побив до неприємності мадяра, що виконував цю саму працю, що її вам призначено.

— Якщо таке трапилося, то мусіла бути якась причина, — сказав я.

— Та, знаєте, маляр трохи його „підтягав“, а раз зробив із ним „практичний жарт“, — перекинув візок, на якому він вивозив старі папери. Мурин розсердився, намовив свого земляка і в якомусь закарпелку побили мадяра, а потім сказали, що він кинувся на них і вони діяли у власній обороні. Вони були вдвох, отже мали свідків, а маляр був сам.

З тремтливим серцем пішов я до праці. Справді був тут дуже чорний і страшний із вигляду мурин. Я взявся за довжелезного вужа, на одному кінці якого був пристрій до втягнення пилу, а другий кінець треба було застромляти в отвір у стіні, через який, вміщена в підвалі машина, всисала порох. Робота йшла мені нескладно. Мурин залишив свого візка й придивлявся, врешті приступив до мене, усміхнувся приязно і запропонував показати мені, як працювати пілососом, щоб було швидко, легко й добре.

Під час відпочинку він сказав:

— Вам певно розказали, що я побив вашого попередника. Це правда, але я мав свою причину: він глузував із мене і ставився до мене з презирством, що я мурин.

Незабаром я знову „авансував“, бо заступник формана взяв мене на один із вищих поверхів (це теж аванс!), де містилися кімнати якогось ексклюзивного клубу. Тут було чисто, праця була легка, можна було навіть подрімати.

Раз трапилася якась пильна більша робота й нас усіх мужчин покликали помагати цій групі робітників, яка була нормально „залогою“ цієї секції. Було тут і кілька наших людей. Ми скінчили завдання раніше призначеного часу і мали кільканадцять хвилин передишки. Один із наших людей, молодий ще парубійко, почав жартувати й у приступі гумору ляснув якогось мурина по карку.

Чорний взяв це за образу, вчинив авантюру, інші чорні приєдналися до нього, обступили неfortunного жартуна, хтось блиснув лезом ножа. Побачивши, що збирається на поважну бучу, я підійшов до ображеного чорного й спокійно почав в'яснювати йому, що парубійко не думав його кривдити, а зробив це жартома, бо він привик до такого в „старому краю“ і не знає місцевих звичаїв. Мало-помалу пристрасті притахли й обійшлося без поважнішого інциденту. Я остеріг жартівника щоб у майбутньому був обережніший у поведінці в країні, звичаїв і відносин якої не знає. Зокрема треба бути обережним із муринами, які вважають себе жертвами білої раси, терплять на почуття неповноцінності й борються за рівноправність.

* * *

Трапився й один смішний випадок. Під час відпочинку присівся до мене один якийсь новий робітник поляк та й каже:

— Знаєте, тут є мій земляк заступником формана. Але ці американські поляки якісь дивні. Вони дуже смішно говорять по-польськи. Сьогодні він прийшов і почав зі мною розмову й каже.

— Мув дис! (Посунь це). А я йому відповів: — Та що бенде мувіл... Він видивився на мене, здвигнув плечем і відійшов. За хвилину вернувся, без слова показав мені шафку й казав почистити під нею підлогу.

Я засміявся.

— Та він сказав по-англійськи „відсунь це“. А ви як зрозуміли?

— Я зрозумів, що це було сказано по-польськи: „Муф дзісь“ (говори сьогодні), тому й відповів йому: „Що бенде мувіл“...

Я в'яснив полякові, що це не був його земляк, заступник формана, а сам форман „айриш“, якого він помилково взяв за поляка.

Незабаром усміхнулася до мене щербата доля. Один знайомий сказав мені, що є два місця „на день“ у готелі „Едісон“. Ми пішли разом на інтерв'ю, яке відбула з нами „гавскіперка“. Хоч знайомий говорив краще по-англійськи від мене, то вона прийняла на працю мене, а йому сказала „Ві кол ю ап“. Таке сказання однозначне з відмовою. Я мав чисту совість, бо не взяв його місця, тому що „вакансів“ було два.

Цей готель мав цікаву історію. Побудував його галицький жид-гандляр лахміттям, який їздив возиком і збирав старі одяги, ганчірки, папір, відпадки матеріалів тощо. За придбаний гріш купив парцелю й почав будувати готелик. Згодом став дороблятися й здвигнув 17-поверховий будинок. Готелеві працівники оповідали, що старий власник був людиною доброю, розумів людське горе, ставився до робітників доброзичливо. Кожного року під Різдво виплачував додаткову „пейду“ і робив їм „Крісмес парті“ з багатим холодним і гарячим буфетом, напоями і музикою. Всі працівники були тоді рівні, урядовці, а навіть дружини власника і менаджерів танцювали з звичайними робітниками. Після смерті старого готель перейшов на власність його трьох синів. Відносини погіршали, але „крісмесова“ традиція збереглася, хоч у скромнішій формі.

Праця була легша, ніж у Валдорф-Асторія, хоча б тому що денна. Була ця невигода, що вільні дні дали мені в середу й четвер. Початково мусів я працювати в підвалі — рахувати рушники, які відсилали до пральні, а тоді привозили чисті до готелю. Треба було працювати швидко й акуратно та точно рахувати, а рушників була тьма-тьменна.

Незабаром перенесли мене на куди легшу працю. Я мав розвозити чисту постіль по кількох коридорах і складати до шафок прибиральниць. Інколи закликали мене помагати приготовляти балеву залю на весілля, прийняття, збори, наради. Тоді попадали мені „типи“.

Раз попихав я свій візок попри відкриті двері якоїсь кімнати. У кріслі я побачив огрядну розсміяну даму. Вона покликала мене до кімнати. Я думав, що хоче якоїсь послуги, але приємно розчарувався. Дама посадила мене на крісло й каліченою англійською мовою з еспанським акцентом почала мені, послуговуючись жестами, лепетливо розказувати, що вона співачка-солістка з Південної Америки, мала успішний виступ у Карнегі Голл і прихильні рецензії в ньюоркській пресі. Вона не пам'ятала себе від радості і щастя. Почастувала мене вином і обдарувала двома гратісовими квитками вступу на її найближчий концерт

В готелі працювало „гавсменами“ кілька українців, з якими я

зустрічався під час обідньої перерви. Був тут теж старший віком росіянин, колишній капітан царської армії. Ми познайомилися. Він махав рукою на інших робітників: — „Ето хам'йо. Знаю, что ви українець, а ви знаєте, что я русский, но ми люди інтелігентніє, можем розгаварівать“.

І так ми розмовляли на всякі теми, навіть на національно-політичні. Між нами велися речеві спокійні дискусії, я навіть дечого навчився від нього, головню пізнав його ментальність російського патріота-державника. Раз виклав він свій погляд:

— Ви українці і ми росіяни боремося проти советського режиму, який тепер панує в Росії. Але між нашою боротьбою є різниця — ви, українці, боретесь не тільки проти комунізму і проти режиму, але ви сепаратисти, змагаєте до розчленування Росії і до створення самостійної держави. Ми, росіяни, маємо легше завдання: боремося тільки проти режиму. Але душа кожного русского радується, що сьогодні сповнилася давня царська мрія — ми дійшли до серця Європи, маємо доступ до морів.

Я бачив що з нього говорить російський патріот, державник-імперіаліст, який засуджує систему влади, але оцінює територіяльні і престижеві здобутки, які для Росії здобув ненависний йому советсько-тоталітарний режим, а яких не міг добитися царський уряд.

Моїм безпосереднім зверхником був „гедгавсмен“ поляк. Він мав опінію п'яниці. Оповідали, що давно до мого приходу він раз так собі підпив, що впав і покотився по сходах, скрутив в'язи і тому ходив похилений і перекривлений. Але на праці був завжди тверезий. Зате просто з готелю поспішав прямо до „бари“ і там за чаркою просиджував до пізньої ночі. Був ласий на гроші. Як зорієнтувався, що в готелевій кімнаті збирається „кумпанія“, від якої можна отримати поважнішого „типа“, тоді сам робив вступні приготування. Але раз „покивався“ в мою користь. У просторих приміщеннях одного крила поверху, який я обслуговував як „гавсмен“, зібралися бизнесмени з Південної Америки й їхні партнери з ЗСА на прийняття з нагоди домовлення якоїсь більшої трансакції.

Мій зверхник каже:

— Я сам приготую кімнату. Ви не маєте досвіду, як із ними обходитися, та й по-англійськи слабо говорите.

Він почав сам прикочувати важкі круглі 6-особові столи з складаними ногами, привіз на площадковому візку кілька десятків крісел, кільканадцять стоячих попельничок, декілька посудин з льодом. Скінчивши цю непосильну на його вік і стан здоров'я працю, він походжав по коридорі, сподіваючись „типа“. Його філософія була, що

ніколи не зашкодить „енадер лавзі капел оф долларс“. Але бизнесмени не звертали на ного уваги, сиділи в фотелях і на софах, курили цигарки, „куби“, пахкали люльки, попивали коктейлі й дожидали кельнерів з возиками вибагливих страв.

Врешті „гедгавсмен“ мусів відійти до своїх обов'язків, яких у нього було доволі. Залишився на поверсі — я. Підпивши, бизнесмени попали в добрий настрій, стали гомоніти, реготати, співати, пританцьовувати, бо були між ними й дами, мабуть, секретарки. Врешті один, може господар прийняття, вийшов на коридор і, побачивши мене, спитав:

— Чи ви працюєте на цьому „фльорі“?

— Так, — відповів я.

Він всунув мені коверту в кишеню, поклепав по плечу і, сказавши, „Тенк ю фор ексцеллент сервісес“, пропав у юрбі розбавлених колег.

Так я „сколектував“ щедрого „типа“, який по справедливості належався моєму „босові“. Але я не сказав бизнесменові неправди, тільки відповів підтакуючо на його питання, чи працюю на цьому поверсі.

Про грошлюбство мого „боса“ я переконався ще з такого випадку. Я мав вільні від праці дні в середу й четвер. Не раз я натякав у присутності зверхника, що маю родину і хотів би бути з нею на кінець тижня. Одного разу, коли я перебував сам-на-сам з „босом“, він став мені підказувати, що міг би вистаратися мені „офф“ у суботи й неділі, але на це треба б „зелених“. Я вдав, що не розумію в чому справа, й на тому скінчилося...

* * *

Незабаром наринала нова хвиля депресії й рецесії, яка викликала зріст безробіття. Готель світив пусткою. Декого звільнили з праці, мені казали „лишатися вдома“ ще один, а потім два дні. Клопоти не ходять одинцем. У додатку занедужала моя дружина й мусіла на довгий час покинути працю. Наші прибутки зменшилися дошкульно.

Щоб рятувати ситуацію, я пішов у вільні дні на додаткову працю до фабрики військової уніформи. Фірма отримала саме великий контракт від летунства й потребувала попихачів. Я довідався про це в „Самопомочі“ і зараз другого дня зголосився в формана Мекса. Він радо прийняв мене. Праця була тяжка.

У велетенській залі кількома паралельними довгими рядами стояли швальні машини, за якими сиділи кравці і в шаленому темпі шили окремі частини шинелів. Жінки викінчували основну роботу — робили дірки, пришивали гудзики, еполети, „драгони“. В окремих загоро-

дах працювали прасувальники, з яких лився піт від гарячої праски. Вони щохвилини вкидали в рот соляні таблетки й випивали велетенські кухлі льодової води. Найкраще велося закрійникам. Вони займали ясне, вигідне прохолодне місце, прикладали до кількох шарів матеріялу “форми” й при допомозі велетенських машин викроювали майбутні шинелі.

Мені довелося доставляти руками матеріяли трьом кравцям. Вони пришивали їх в такому шаленому темпі, що я ледве встигав засобляти їх потрібним матеріялом. Як я деколи трішки припізнівся, кравці піднімали голос, бо працювали „на акорд“ — що більше виконали, то кращий мали заробіток. А мене на додаток вживали до ношення і складання в „клітку“ готових шинелів, до вантаження їх на тягарові авта, або до вивантажування сувоїв і „балів“ матеріялу. Темпо! Темпо! Темпо! В додатку злого, доставка сирівця відбувалася часто під час „ланчу!“ Форман прибігав до помічників і гнав нас до роботи, обіцяючи дати відпочинок пізніше. Але це було неможливе, бо поки ми скінчили вантаження чи розвантаження, кравці вже сиділи за машинами й криком домагалися доставки частин шинелів. У такі дні я працював безперервно в голоді вісім годин. Приходив додому втомлений до безтями, а тут ще треба було зробити закупівлю, зварити, зайнятися хворою дружиною і дітьми.

Але й у тому млині праці мав я ясні проблiski, прояви людської прихильності й докази любови ближнього. Один кравець, галицький жид, зацікавився мною й обіцяв навчити мене „оперувати“ електричною швальною машиною. Він настоював позичити мені якусь суму на довготермінову безпроцентову сплату, а покищо майже кожного дня купував мені в фабричній кантині прохолоджуючі напитки, морозиво, сендвічі, хоч я відмовлявся.

Хоч О-КА в одному фейлетоні пише, що наше молоде покоління оспорує (і чого воно не оспорує?) народну мудрість, висловлену в приказці „немає злого, щоб не вийшло на добре“, я признаю авторці рачію, що принаймні інколи так буває, що зло виходить на добро. Таке сталося зі мною. Я переконався, що в такому темпі й у таких умовах я на довшу мету працювати не можтиму. Мені треба розглянутися за іншою працею.

* * *

Але поки познайомлю читачів, як мені пощастило, вернуся до побутових умовин мого життя поза заробітковою працею.

Наближалось Різдво Христове і Новий Рік. Різдвяний час надходив у справді американському темпі, бо досвятковий сезон почався зараз після Дня Подяки. Хоч ми обоє були втомлені тяжкою працею й незвичними умовами життя в Новому Світі, все таки з уваги на дітей ми знаходили час, енергію, силу й охоту включитися у перед-різдвяну святкову гарячку. Ми оглядали чудово прикрашені зимовими казковими сценками виставові вікна великих крамниць, велетенську яскраво освітлену ялинку на площі Ракефеллера, безліч миготливих кольорових світелок на вікнах приватних помешкань, криті снігом вертепи на площах, вулицях, коло церков чи житлових домів, вслухувалися в бренькіт дзвінків і звуки колядкових мелодій та вигуків „Гов! Гов! Гов!“ пузатих Сента Клосів і членів Армії Спасіння, що на рухливих пунктах вулиць, на перехрестях і площах збирали пожертви на потребуючих, зокрема на бідних дітей, невиліковно хворих, опущених і забутих, на бездомних „бомів“ і „лантухових жінок“.

Наші діти залюбки оглядали й доторкалися безлічі забавок й іграшок у крамницях та зі страхом позували до знімків із Сента Клосом.

Нарешті прийшов день св. Миколая. Не зважаючи на скрутний час, наші діти знайшли під подушкою дарунки від Святця. Яка ж була їхня втіха, коли вранці почувся стук до дверей. За дверима нікого не було, але на підлозі лежали дві чудові лялі... Пізніше ми довідалися, що це св. Миколай приніс їх руками наших приятелів.

Минув св. Миколай, пройшли латинські різдвяні свята, наближався Новий Рік.

У цій самій каменіці, де проживали ми, навпроти нас мешкали двоє ірландців — мати і син, студент університету. Вони ставилися до нас прихильно, запрошували нас на чай, каву й солодке, розмовляли з нами трохи по-англійськи, трохи по-німецьки, решта — мімікою. Деколи сусідка доглядала нам дітей. Ми хотіли їм якимось віддячитися. Коли настав Новий Рік, дружина спекла європейський торт. Ми рішили післати до привітних сусідів дітей з тортом та привітом „Геппі Нью Їр!“ Вчили їх того привіту цілий тиждень, але вони заєдно повторяли: „Геппі Нью Їорк!“

ЗУСТРІЧ З РУСАЛКОЮ У ХВИЛЯХ ОКЕАНУ

Романтична пригода громадянина-сеньйора

Теоктистові Пляжукові померла дружина Марія кілька років тому, але він ніяк не міг погодитися з фактом її смерті, хоч повернувся до звичайних своїх професійних та суспільно-громадських зайнять, які збільшилися ще домашньо-побутовими турботами. Назовні перед людьми Пляжук був, як і раніше, товариський, привітний, усміхнений, навіть жартівливий. Тільки в хвилини самоти відчував пустку й тугу, бо зі смертю дружини зійшла в могилу і половина його власного „я”.

Він знав Марію довгі роки, ще до одруження, і вбачав у ній ідеал жінки-подруги. Одружившись з нею — не розчарувався, а, навпаки, переконався, що зробив правильний вибір. Обидвоє розуміли себе взаємно та доповнювали одне одного, відчували й думали подібно. Дружина була його повірницею й надхненницею, а своєю погідною, оптимістичною вдачею підтримувала його в хвилини сумнівів чи зневіри, давала йому поштовх до творчої праці.

У самоті власного помешкання, яке втримував у такому вигляді, в якому залишила його Марія, він відчував її духову присутність та незриму турботу й опіку над ним. Він часто дивився на великий пор-трет дружини над ліжком і йому здавалося, що вона супроводжує його своїми синіми очима. Другою пригадкою її духової присутності став йому макет проєкту їхнього спільного нагробника. На його гранітній плиті була викарбувана сентенція: „Ціле життя шукала квітки щастя”. Чи знайшла — він не знав. Навіть вмираючи, вона не відкрила йому цієї таємниці, а останні її передсмертні слова були: „Я тебе дуже люблю”...

Чому він помістив таку сентенцію? Декілька років перед смертю Маруся занедужала й у гарячці шептала: „Квітка щастя, квітка щастя”. Після її видужання він придбав дружині картину Володимира Баяса, на якій зображена дівчина, яка в Купальську ніч зриває мітичну квітку папороті, що в повір'ях народу буцімто приносить щастя, але яка насправді ніколи не цвіте. Це символ і zarazом пригадка неіснуючого в дочасному житті людини щастя.

Пляжук часто сягав думками у перші хвилини їхнього знайомства, що поступово переходило в дружбу, потім у кохання й подружжя. Перед його очима пересувалася інколи кольориста, інколи понура, сіра стрічка їхнього спільного життя.

* * *

Деякі члени родини, навіть рідні діти та ближчі знайомі, натякали йому на поновне одруження, от так, „для товариства”, вважаючи такий крок єдиним ліком на самоту. Але така думка ніколи навіть не промайнула в його голові. Він ніяк не хотів, щоб поміж ним і Марією станула якась інша жінка. При всій пошані до вродливих жінок він не бачив жодної, яка могла б зайняти місце його єдиного справжнього кохання.

* * *

Марія любила океан. Вони багато років їздили під час вакацій на чудові пляжі південно-східного побережжя. І після смерти дружини Пляжук продовжував ці поїздки. Він теж любив море. Не тільки тому, що воно нагадувало спільно з дружиною проведені приємні хвилини в житті, не тільки тому, що в надбережному піску надаремно шукав тепер слідів її стіп, а в гомоні людських голосів дослухувався звуку її голосу, але й тому, що океан нагадував йому людське життя й він радо проводив паралелю поміж цими двома стихіями.

Він залюбки залишався на пляжі під вечірню пору, коли вже любителі сонця, піску й солоної води йшли вечеряти чи втішатися розвагами. Тоді він сідав на березі океану й заглиблювався у філософські міркування над суттю людського життя. Він бачив подібність між морем і життям людини. Недаремно в надгробних риданнях згадується про „життейське море”.

Бо, справді, море нагадує життя людини. Море здавалося б безмежне й бездонне, але це тільки сповидність. Найбільший і найглибший океан має свою обмеженість. Плесо моря може бути спокійне з легкими морщинами на поверхні води підо впливом леготу. Морська вода може мінітися різними пастелевими, принадними для ока кольорами — лазурним, ясно-зеленим, синім. Вона може бути освітлена соняшними променями або залита срібlistою доріжкою блідолицього. Але море може бути й неспокійне, сердите, бурхливе з грізними нищівними бурунами.

Пляжук любив спостерігати море й роздумувати над подібністю океану до людського життя під час припливу або бурі. Тоді хвилі на-

бігали грізними валами та з диким ревом і зловіщим шумом намагалися вдертись якнайдалі на суходіл. Одначе, незважаючи на найбільші зусилля, вони мусіли безсильно відступати і, розпливаючись, вертатися до накреслених Творцем меж.

Чи ж це не нагадує амбітних, розпучливих людських піднесень, дерзань, намагань досягти духових, інтелектуальних чи матеріальних вершин на те, щоб зазнати невдачі й розплистися безсильно в пересічі повсякденного життя, так як грізні буруни розпливаються по прибережному піску чи розбиваються та розбризкуються на дрібні краплини об надбережні скелі? Бо все на світі — й мертво-фізичне й духово-інтелектуальне й насажене потенціалом почуттів — має свої обмеження й ніякі зусилля не дадуть переступити накресленої межі. Ніхто не скочить вище себе.

В морському бездонні живуть невидимі для людського ока міріади тварин, животин та рослин. Так і в глибинах людської душі приховані підсвідомі, а то й неусвідомлені інстинкти, нерозгадані почування, порухи.

А ще любив Пляжук спостерігати грізні темносірі аж чорні буруни, які, незважаючи на свій понурий колір, мають білі гребені. Це впевняло його, що й найтяжчі та найбільш болючі переживання в людському житті мають свої ясні, надійні моменти. Кожна чорна хмара має срібне обрамлення.

Спостерігання моря в погідний день під час купелі, коли воно гомонить голосами й сміхом сотень людських істот, під час повного спокою в підвечірні години та в час бурі й негоди давало Пляжукові матеріал до філософського мислення та приносили йому полегшу, внутрішній спокій, привертало захитану душевну рівновагу.

* * *

Сьогодні Пляжук був у погідному настрої. День був чудовий, ідеальний на пляжування. Поміркована температура, низька вогкість, освіжний легіт від океану, лазурний колір води, лагідні хвилі-морщини. На пляжі було багато людей — дехто під парасолями, дехто проти неба. Прибережні води роїлися від купальників. Дехто стояв у воді спиною чи боком проти хвиль і втішався їх легким масажем. Відважніші підходили до смуги заломлювання гребенястих хвиль і кумедно підстрибували, щоб вони їх не заливали, інші головою пробивали й тріюмфально виринали потойбіч хвиль. Діти галасували, вживаючи пристойів до плавання. Ген на обрії мерехтіли кольори полотнищ вітрильників, вітроплавів, мчали з гуркотом швидкоплавні моторні судна. Під небом літаки реклямували ресторани, крамниці, розвагові льокалі.

Пляжук станув поблизу смуги заломлювання хвиль і цупко вгруз у піскове дно океану, щоб не дати хвилям збити себе з ніг. Звідси добре було обсервувати людей, які проходилися по пляжі, зокрема жінок у різноманітних купелевих одягах, різної вроди, фігури, росту й вигляду. В перервах поміж напливом хвиль пригадував собі, як із дружиною трималися цупко за руки і спільно ставили опір хвилям так само, як і в реальному житті спільно відбивали удари найгрізніших життєвих бурунів.

Раптом крізь гам людських голосів, крізь шум хвиль, гуркіт моторів суден і літаків Пляжук почув за собою звук милого жіночого голосу, хоч не бачив хто говорить і в гаморі не розумів сказаного. Одначе здавалося йому, що мова звернена до нього. Він обернувся і побачив перед собою молоденьку, вродливу, усміхнену, чарівну дівчину, що несподівано виринула з води. А що був романтиком і фантастом-мрійником, майнула йому думка: „Та це ж морська русалка з хвилі океану!”

Між ними почалася звичайна в таких умовах розмова на тему погоди, океану, пляжі, вакацій. Після кільканадцяти хвилин розмови дівчина сказала, що мусить відійти, бо на пляжі чекає її сестра, яка сидить під парасолею, бо лікар заборонив їй купатися в морській воді. Пляжук підійшов до дівчини й представився „Тео”. Вона назвала своє ім'я „Ольга” й подала йому дрібну долоню, яку він відрухово поцілував.

Прощаючись, русалка спитала свого співрозмовника, чи після обіднього відпочинку Пляжук прийде купатися і чи можуть знову зустрітися на „морську розмову”, бо їй приємно було з ним познайомитися та поговорити. Вона тут не має знайомих і була б рада з кимсь обмінятися думками. Пляжук зрадів з перспективи поновної зустрічі, бо, незважаючи на велику різницю віку, русалка видалась йому приємною, інтелігентною співбесідницею. Умовились зустрітися в тому самому місці, де дівчина перший раз виринула з хвилі, бо в муравлиці людських тіл у купелевих одягах нелегко себе віднайти у вічно рухливій, шумній стихії. Орієнтаційним знаком мала бути похила дерев'яна платформа, якою треба було сходити з твердого суходолу на прибережний пісок. Другим орієнтаційним знаком буде солодководний душ для сполікування з тіла солоної води й піску.

Рівно о 4-ій годині по полудні Пляжук стирчав уже в воді і вдвлявся в умовлені орієнтаційні знаки. Минуло кілька хвилин, але дівчина не з'являлася. Коли це раптом її струнка постать і усміхнене вродливе личко виринули з пінливої хвилі. Цим разом розмова стала більш особистою, інтимною. Пляжук розказав русалці дещо про себе й про свою дружину та про свої мислительські міркування в погляді на світ і на людське життя, на подібність життя до моря.

Від своєї симпатичної співбесідниці довідався, що вона з Тексасу, студіює економіку, але, на жаль, завтра зустрінеться з Пляжуком востаннє, бо це кінець серпня, вона мусить за кілька днів складати іспит з літнього курсу економіки. Завтра вона обіцяла теж сказати Пляжукowi одну несподіванку, але хай буде терпеливий і цікавий.

Вістка про раптовий від'їзд морської русалки засмутила Пляжука, а розкриття обіцяної несподіванки його заінтригувало. Але він не прозрадився перед співрозмовницею зі своїх тривог. Решта часу пройшла на принагідну, поточну, уривчасту розмову, на спільне поринання головою проти хвиль, на підстрибування, щоб високий бурун не залив їх піною, на спільні зусилля встоятися, тримаючись взаємно за руки, коли нахлинала раптова хвиля. Пляжук скидався на кита поруч в'юнкої рибки...

* * *

На другий день морська русалка з'явилася дещо пізніше і Пляжук побоювався, що вона взагалі не прийде. Розмова не клеїлась. Дівчина заявила, що відійде раніше, бо по полудні мусить бути на леговищі.

Відходячи, вона притулилася до Пляжука й майже шепотом розкрила обіцяну таємну несподіванку — цього року восени вона одружується...

На Пляжука наче хлинула велетенська хвиля-бурун, хоч море було спокійне. Але він опанував себе й побажав дівчині, уявній морській русалці, багато щастя. Поцілував її в обі руки. Вона віддалилася декілька кроків, але за хвилину вернулася, поцілувала Пляжука в щоку й промовила: „Як я хотіла б, щоб мій чоловік був такий, як ви”...

Вона швидким кроком, розбріскуючи в підскоках краплини води, вибігла на пляжу й незабаром зникла в надбережному стовпищу людських тіл. Пляжук стояв кілька хвилин мов очманілий. Він не відчував, що хвилі збивають його з ніг, що вода заливає йому очі, що буруни перевалюються через нього.

Цього вечора, сидячи на опустілому узбережжі під захід сонця, Пляжук відчув, що незнайома дівчина, русалка з хвиль океану, — це останній ясний промінь у пізньому періоді осені його життя.

Але негайно повернувся до своєї життєвої філософії — паралелі поміж справжнім і „життєвським морем”, що й найчорніші, найбільш понурі й найлютіші буруни мають на своїх гребнях білу піну — ознаку надії...

ДАВНЯ ЛЮБОВ НЕ ЗАБУВАЄТЬСЯ...

*Віддаль родить тугу,
А туга любов...*

Як кожний шануючий себе учень п'ятої класи гімназії, Володя мав свою „симпатію” з цієї самої класи. Називалася Стефа, а кликали її Фунька. Вона сиділа в другій лавці спереду. Була вище середнього росту, мала миле, кругленьке личко з „порцеляновим” наскірком і легким рум'янцем на щічках, темне волоссячко, підтяте в „гривку”, повні червоні устоська та рівненькі білі зубки. Була веселої вдачі, говірка, вчилася добре. До Володі ставилася прихильно й він мав усі підстави вважати її своєю „панною”.

Ця взаємна симпатія тривала аж до матури, а згодом продовжувалася один рік під час студій у Львівському університеті та деякий час після того, коли Фунька переїхала студіювати до Кракова. Тоді взаємини обмежилися до листування і коротких зустрічей на львівській залізничній станції, коли Фунька їхала на вакації, або верталася до університету.

Згодом взаємини закінчилися, бо Фунька одружилася. В Володі залишився милий, хоч болючий спогад першої чистої, непорочної любови, що її називають „китицею квітів запахих”...

* * *

Щоб втишити біль після втраченого першого кохання, Володя знайшов собі хвиливу потіху в особі старшої від себе студентки, яка кінчала студії. Він називав її „Чі-Чі”, а вона його „Бі-Бі”. Але ці взаємини мали виключно дружній, платонічний характер. Це короткотривале знайомство закінчилося виїздом „Чі-Чі” на вчительську практику до далекого Тернополя. Глибшого сліду воно не залишило в душі, ні в серці Володі. Він мав вдовolenня, що старша товаришка саме на нього звернула увагу й обдарувала його своєю симпатією.

* * *

Під час студій у Львові Володя мав нагоду познайомитися з багатьма товаришками-ровесницями. Майже всі вони подобалися йому, але найбільше припала йому до вподоби Маруся. Спільні студії, участь у загально-студентському та громадському житті, членство в Гуртку Студентів Україністів, зустрічі на викладах, семінарах, в університетській бібліотеці, спільне побування на травневих Богослуженнях — „маївках”, імпрези, відвідини театру й кіна, гостювання в її родинному домі — все те затісняло взаємини поміж ними, хоч Володя знав, що його вибрана радо перебувала в товаристві свого сусіда, студента права й охоче була б з ним одружилася, але на перешкоді стояли його батьки, які дивилися за багатою невісткою, а Маруся такою не була.

Студентом Володя пережив ще один болючий епізод. Під час вакацій у Крем'янці він до безтями залюбився в молоду, вродливу вдовичку волинянку. Але цей епізод пролетів і згас метеором. Після короткого знайомства Анічка несподівано померла.

В диші Водолі одна струна боляче зойкнула й обірвалась, а в його серці залишилася незагоєна шрамина.

* * *

Закінчивши студії, Володя отримав дворічну безплатну вчительську практику в державній гімназії в Стрії. Обов'язки практиканта, пошуки за бодай скромним заробітком, готування до педагогічного іспиту, щоб отримати право навчання в середніх школах, послабили дещо зв'язки поміж Володею і Марусею. Зустрічі були рідкі й короткотривалі під час святкових ферій на Різдво й Великдень та під час літніх вакацій, бо Володя мусів відвідувати теж власну родину.

Одначе сумно й прикро було обходитися без жіночого товариства. При якійсь нагоді Володя познайомився з молоденькою абсолювенткою вчительської семінарії — Надійкою. Дівчина була вродлива, інтелігентна й громадсько діяльна — провадила в довколишніх селах дитячі садки й дошкілля. Інтересувалася різними ділянками знання, була приємною співрозмовницею.

Володя добре почувався в її товаристві, відвідував її часто ровером по селах, де працювала, ходив із нею на проходи, прогулянки, на пляжу над квітучими берегами ріки Стрий, на імпрези, відвідував її вдома. Поволі ці взаємини емоційно зростали і Володя відчув, що

Надійка його полонює. Відчув теж, що вона ставиться до нього ближче, чим до звичайного знайомого в товариській площині.

Одного весняного вечора, коли цвіли запашні акації й білоцвітні каштани та ясно світив блідолиций, вони обоє пішли прогулятися до романтичного парку „Вільшина”. Розмова зійшла на любовні теми, вони побрались за руки, згодом притулилися до себе, врешті Володя пригорнув Надійку до грудей і палко поцілував... Вона не боронилася, навпаки віддячилася йому й „цілуванню тому не було кінця”, як співають у стрілецькій пісні. Здавалося, що нова любов переміниться в кохання й полонить Володю повністю...

* * *

Однаке химерна доля повернула йнакше. Володя закінчив вчительську практику й отримав працю вчителя в українській приватній гімназії в Яворові, в тій самій, де раніше був учнем, де склав матуру й пережив першу любов. Зв'язок зі Стриєм перервався. Яворів був близько Судової Вишні, в околиці якої проживала Маруся. Володя знову часто бував у товаристві своєї університетської симпатії. Хвилева романтична „пригода й нагода” пішла в забуття. Володя одружився з Марусею.

* * *

Кажуть, що „гора з горою не зійдеться, але людина з людиною зустрінеться”. Так сталося з Володею і Надійкою. Почалася німецько-польська війна й совети рушили на Західню Україну „визволити братів українців та білорусів з польсько-шляхетського ярма”.

Володі виїхали на еміграцію до Кракова. Після вибуху німецько-більшевицької війни вони вернулися до Львова.

Невдача німецьких армій у битві під Бродами, в якій героїзмом відзначилася Дивізія „Галичина”; відкрила советським арміям шлях до Львова.

Серед українського населення зчинилася паніка. Почався масовий виїзд на Захід. Володя вислав родину в околиці Перемишля, а сам лишився у Львові, готовий кожної хвилини евакуюватися.

Йшов вулицею Академічною до „Бюра шефа преси на дистрикт Галичина”, коли раптом з'явилася... Надійка! Приїхала до львівського лікаря-спеціаліста. Зустріч тривала коротко, бо обоє поспішали. З

розмови Володя довідався, що Надя одружилася і стала матір'ю.

Незабаром Володі прийшлося втікати з родиною на Захід, а звідтіля, після перебування в таборах переміщених осіб, виїхати до Америки. Тут в 1987 році померла Володина дружина. За кілька років несподівано наступив розвал СРСР й проголошення української держави. Вслід за тим нав'язалися контакти з батьківщиною.

* * *

Одного дня Володя несподівано отримав листа від Надійки. Вона повідомляла, що повдовіла й просила відписати. Так між Володею й Надійкою нав'язалася кореспонденція, а разом із тим віджили давні емоційно-романтичні переживання. Пригадалися зустрічі в Стрії, любовна сцена в „Вільшині”. Поволі віджила призабута любов.

Надя писала:

*Як вернеш, про ніщо не питаю.
Тебе я привітаю,
Як то колись було..*

*Як ввійдеш колись у мою хату,
Внесу квіти в кімнату,
Як то колись було...*

А Володя відписав словами поета:

*Ми розійшлись
Та Твій портрет
Я у душі своїй ношу.
Так наче привид давніх літ
Він душу радує мою...*

Так розгорілась давня любов, яка приховалась у надрах душі. Хоч Володя після смерти дружини віришив не одружуватися вдруге, то під впливом почувань зламав свою постанову. Незабаром Надя отримала виклик до ЗСА, відбулося тихе вінчання. Давня любов не забулася...

* * *

У житті буває, що після обопільного повдовіння багато колишніх закоханих одружуються з давніми своїми симпатіями.

ЛЮДЯНІСТЬ

Різдвяна міньятюрка

Морозний, похмурий, вітряний день Різдва Христового за новим стилем. Хоч святкую за традиційним юліянським календарем, то все таки святковий настрій передається й мені. Живу на окраїні міста в тихій, спокійній околиці. Дбайливо втримані домики з травниками й квітниками, чисті засаджені деревами вулиці, заметені тротуари, спокійне сусідство, здебільша люди старшого віку, або молоді подружжя з малими дітьми. Наша церква, багато костьолів, дві католицькі школи, дитячий садок при німецько-протестанському костьолі, в якому виховуються діти різних віровизнань.

У святковий сезон приватні доми при вулицях і провулках та урядові будинки й крамниці при головному бульварі прикрашені декораціями з різними мотивами з безліччю кольорових світелець і блискіток. У вікнах блимають різнокольорові лямпочки, двері обведені зеленими плетивами та обвішані вінками. Назовні стоять ясла з Божим Дитятком, Його Ненькою та св. Йосифом, трьома мудрецами, ангелами. На даху на санях, запряжених ланями, мчить з дарунками добродушний „Санта Клос", тендітні дзвіночки під подувом вітру вигравають ніжні мелодії на прославу Новонародженого. Все те сантиментально настроює людину, навіть, коли вона не є співучасником святкувань.

Самота, тоскність за втраченою під час війни родиною, за недавно померлою дружиною, ностальгія, яка голодним вовком час від часу виє в моїй душі за батьківщиною, за молодістю, за несповненими мріями, виганяють мене з теплого, затишного помешкання. Може на вулицях знайду заспокоєння в юрбі святково настроєних, хай і чужих, людей. Але я розчарувався...

Хоч вікна домиків мерехтять грайливими вогниками, хоч із хат несуться веселі людські голоси, хоч лунають звуки колядок, то вулиці світять пусткою, такою самою самотністю, яку я залишив у своєму помешканні. Як проїде бічними вуличками якесь випадкове авто, то тільки на те, щоб з нього висипалися пасажирки, які зі святковими подарунками приїхали в гості до родини, чи знайомих. Або, навпаки, на хвилину загомонить голосами прощання, коли відвідувачі від'їжджають.

Навіть рухлива головна ділова й комерційна вулиця моєї дільниці сьогодні притихла. Де-не-де промчить авто, застукоче надземний поїзд, проїде автобус, чи завис сирена пожежної сторожі, або амбулянсу першої допомоги.

І знову тиша і знову самота, і знову ностальгія голодним вовком вис в грудях вигнанця, який за кількадесять років перебування не зміг вроси в нову почву.

Підприємства закриті, тільки деякі крамнички з гарячою кавою, ковбасками, прецлями відкриті для випадкових покупців.

Але зауважую перед собою постать старенької жінки. Це одна з багатьох бездомних, що їх стільки скитається по вулицях, залізничних і автобусних станціях пребагатої столиці світу, ньюйоркської метрополії. Старенька бабуся закутана в лахміття, яке захороняє її перед в'їдливим вітром та перед укусами лютого морозу. Голова пов'язана грубою хусткою, ледве видно поморщене лице й засльозені очі. Ніколи цієї бабусі я тут не бачив, бо взагалі на вулиці в цій околиці бездомні й нуждарі не трапляються.

Іду за бабусяю. Вона затримується коло кожного кошика на сміття й пильно щось вигрібає з нього та вкладає до паперової торби з вушками. В другій торбі має своє лахміття, накривало та іншу мізерію. Я не міг доглянути, що саме бабуся так пильно вишукує. Аж коло одного кошика, серед висипаного на тротуар сміття, бачу недоїдки булок, бубликів, прецлів, сушеної картоплі. Бабуся пильно все те збирає і дбайливо кладе в торбу. Мабуть, думаю, голодна, але як вона може споживати такі брудні, надпсовані залишки харчів.

Так дійшли ми аж до невеличкого скверу напроти поштового уряду. Тут кілька лавок, на яких у погідні, соняшні дні сідають люди похилого віку, щоб поготорити. Бабуся присіла, а я сповільнив ходу. Незабаром із усіх усюдів почали злітатися птиці різної породи, а бабуся заклякими від холоду пальцями стала кришити призбирані залишки їжі й кидати крилатим приятелям.

Я не витримав і присів до бабусі:

— Ви напевно самі голодні, а кидаєте їжу птицям.

— О, ні, пане, я сьогодні добре попоїла в добровільній харчівні під костюлом. Навіть давали індика і всякі лакітки. А, ось ці бідні створіння мерзнуть і голодують у Різдво Христове.

Мені стало жаль старенької. Я всунув їй у долоню кілька доларів.

— Хай вас Бог благословить, пане. Веселих свят Різдва Христового та щасливого Нового Року.

— Хай вас теж благословить Всевишній — побажав я старенькій, але не мав відваги ні серця побажати їй „Веселих Свят". Бо які ж „Ве-

селі Свята" може мати бездомна людина, яка не має що вкласти в уста, в що одягнутися й де приклонити голову, хоч живе в країні, яка має вдосталь добра й яка помагає потребуючим у цілому світі.

Я відкрив двері свого помешкання і знову на мене війнула холодна супутниця самота і знову вовчим голосом завилала ностальгія.

* * *

Якраз на телевізії показували багатолюдну, веселу й пишну парадну з нагоди Різдва Христового...

БІЛІ ГОЛУБИ МИРУ Й ЧОРНЕ ГАЙВОРОННЯ

Коли пересідаю з підземки на надземку, бачу на платформі перехрестя поїздів завжди цю саму картину — бабуся з кошачком у руках щедро розсипає їжу голодним білим голубам, символів любови й миру.

Але ідилія довго не триває. Незабаром надлітає хмарою чорне гайвороння. Воно своїм диким, зловіщим кряканням розганяє білих голубів, не зважаючи на намагання бабусі захистити мирні птахи.

Раніше я не застановлявся над цією картиною, вважаючи її нормальним життєвим проявом — боротьбою за життя, за здобуття шматка хліба...

Однак сьогоднішня світова ситуація в різдвяному й новорічному сезоні рокових зимових свят підсунула мені аналогію — жахливу ситуацію загрози світовому мирові й темної хмари, яка зависла над моїм народом, закриваючи ясний, соняшний промінчик, що на мент заблис і зогрів новою надією мою знедолену батьківщину.

Ця настирлива картина й аналогія ввижалися мені, коли я з трудом вмотивувався на лавці переповненого нахабними пасажирами вагону. Мені причувався несамопитий виск бомбовиків і бриючих літаків, рев гармат всякого калібру, торохкотіння кулеметів, розриви ручних гранат, скрегіт танкових вужівниць, стогін і зойки поранених та розпучливі, благальні крики вмираючих вояків „Мамо!“, бо кого ж іншого, як не матір, може закликати молодий хлопець, який не зазнав ще життя, у хвилині тяжких страждань.

А скільки злочинів діється щоденно в мирному часі — грабежі, насилля, вбивства дітей батьками й навпаки, а все через ненаситність, звички, пристрасті та низькі інстинкти людей, яким замало цих ласк Божих, що ними Всевишній щедро їх обдаровує, тільки треба вміти й хотіти користуватися ними.

А найбільшим жахом опановує мене думка про долю моєї батьківщини, якій загрожує нова Голгота вже навіть без „залізної заслони“, а на очах і за згодою, буцімто, миролюбного Заходу, якого єдиним мірилом добра і зла є власний, здебільшого шкурний інтерес або психологічна амбіція ввійти до історії великою людиною.

І все те апокаліптичне зло наклеюється, або вже здійснюється саме у святковий час, коли Новонароджений, ще в пеленках мусить втікати перед злющим Іродом, коли ще майбутній Спаситель світу не почав місії, даної Йому Небесним Отцем, коли не засвідчив ще свого навчання й не затвердив заповіту „не убий“ своєю мученичою смертю за гріхи людські.

І тому в цей апокаліптичний час, у ці „прокляті роки“ з грудей віруючої людини видобувається оклик всепрощення:

Боже, не пам'ятай їм,
бо не знають, що творять!

ДЕ ТИ, ХРИСТЕ, В ДЕНЬ ТВОГО СВІТЛОГО ВОСКРЕСІННЯ?..

Отримавши низку святочних побажань з нагоди Воскресіння Христового, я з жахом і болем серця спостеріг, що ні одна карточка не мала зображення постаті воскреслого Христа, якому присвячений празник Великодня. Всі, отримані мною картки, рябіли писанками, вербовими гілками, зайчиками, курятками, весняними квітами, сценами випровадження гаївок та „обливаного понеділка”.

Все те великодні атрибути периферійного значення. Це традиційні вияви фолкльору, які символізують народні вірування у зв'язку з пробудженням життя з приходом весни, величання життєдайного бога Сонця, оживлення доброго врожаю. Ці вірування Церква апробувала, надавши їм християнсько-релігійного духа.

Але це побічні притаманності Великодня. Центром цього Празника Празників є Христос Спаситель та Його світле Воскресіння, яке засвідчує перемогу життя над смертю, добра над злом.

Ідеалом справжнього українця є нерозривне поєднання, нероз'єднане сплетення двох елементів — національної свідомості й віри та релігійності. Цей ідеал оформив наш мислитель д-р Микола Шлемкевич на першому з'їзді СКВУ.

Адже вся наша духовна культура в її пребагатьох різновидах, зокрема література й мистецтво раніших періодів, створена нашим духівництвом світським і монашим у скитах, монастирях, церковних школах, друкарнях. Та й пізніше і тепер, поза виїмками, ці культурні надбаня просякнуті християнським світоглядом і мораллю та національною самобутністю й державницьким спрямуванням.

На жаль, так на рідних землях, як і на поселеннях цей національний ідеал повноцінного українця захитався. Молодше покоління стоїть осторонь Церкви й релігійного життя. Прибулі з України деякі відвідувачі виразно декларують свій атеїзм, чи байдужність до справи релігії, віри й Церкви. Заявляють, що ніяково почувають себе в церкві на Богослуженнях, що не вміють, а що гірше не відчують потреби молитися та не знають, як це робити.

Дивно теж, що представники нашого суспільства з України, які

відвідують українські поселення, не включають у програму своїх заходів щодо перебудови релігійної та церковної проблем, мовляв, ці питання пекучі на поселеннях, але на батьківщині вони не мають популярності, вони народові байдужі. Тому на перше місце в своїх змаганнях ставлять мову, культуру, письменство, мистецтво, екологію, економіку, фінанси, а справи релігійно-церковного життя відсувають на останній плян.

Навіть пов'язують Т. Шевченка тісно з представником радикального, близького до марксизму Михайлом Драгомановим, науково досліджують Шевченкові романтичні, побутові поезії й поеми, але залишають поза полем своєї уваги поетові історично-політичні, історіософічні та релігійні писання, в яких лежить власне суть і сила поетової творчості, в яких проявився й заблискнув повним світлом його геній, яким Шевченко став пробудником, провідником і пророком українського народу.

Такий стан нашого суспільства в сучасну пору й таке байдуже ставлення до проблем віри, релігії, християнської етики й Церкви насувають у великодній час розпучливий Шевченків заклик:

*За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?!..*

Справді — за кого?.. Невже прийдеться сказати словами Павла Тичини: „Як страшно, людське серце до краю обідніло“.

З М І С Т

Повернутий лист	9
Направлена кривда	21
Як я їхав до Америки	26
Мої перші кроки на землі Вашингтона	36
Зустріч з русалкою у хвилях океану	48
Давня любов не забувається	53
Людяність	57
Білі голуби миру й чорне гайвороння	60
Де Ти, Христе, у день Твого світлого Воскресіння?	62

---

*Керівник друкарні — Роман Павлишин
Складачі — Дарія Малиновська, Данута Рігальська, Іда Фокс
Комп'ютерна верстка — Роман Брух*

